

Suomen lainsäädännön ja ISO 26 000 -standardin suhde yhteiskuntavastuun ohjaamisessa

Eiro, Erja

Laurea-ammattikorkeakoulu
Hyvinkää

Suomen lainsäädännön ja ISO 26 000 -standardin suhde yhteiskuntavastuun ohjaamisessa

Erja Eiro
Yrittäjyyden ja liiketoimintaosaami-
sen koulutusohjelma (YAMK)
Opinnäytetyö
Lokakuu, 2013

Erja Eiro

Suomen lainsäädännön ja ISO 26 000 -standardin suhde yhteiskuntavastuun ohjaamisessa

Vuosi

2013

Sivumäärä

63

Tässä opinnäytetyössä tarkasteltiin Suomen lainsäädännön vaatimusten ja ISO 26 000 -yhteiskuntavastuustandardin ohjeiden suhdetta ja ohjauksen yhdenmukaisuutta. Työssä selvitettiin myös, kuinka standardi soveltuu hyödynnettäväksi suomalaisessa pk-yrityksessä, jolla ei ole käytössään muita standardoituja johtamisjärjestelmiä.

Yhteiskuntavastuu on yrityksen vastuuta sen omista vaikutuksista yhteiskuntaan ja sidosryhmiin. Yhteiskuntavastuu jaetaan taloudelliseen, sosiaaliseen ja ympäristölliseen vastuuseen. Tässä työssä keskitytään pääasiassa sosiaalisen vastuun tarkasteluun. Yhteiskuntavastuu on ajankohtainen aihe, jonka merkityksen uskotaan kasvavan tulevaisuudessa. Vuonna 2010 julkaistiin ISO 26 000 -standardi yhteiskuntavastuusta. Standardi on ohje, eikä se ole sertifioitavissa.

Suomi on sitoutunut useisiin yhteiskuntavastuun kansainvälisiin sopimuksiin itsenäisesti ja Euroopan unionin kautta. Nämä sitoumukset heijastuvat Suomen lakeihin ja luovat perustaa lainsäädännön vastuullisuutta koskeville ohjaustavoitteille. Keskeiset sitoumukset ovat ILO:n yleissopimukset ja YK:n ihmisoikeusjulistuksen pohjalta tehdyt sopimukset. Kansallinen lainsäädäntömme on kattava ja korkealaatuinen, mutta samaan aikaan organisaatioiden hallinnollinen taakka lainsäädännön vaatimusten takia on melko raskas.

Työ on kirjallisuuden perusteella tehty oikeuspoliittinen tutkimus, jolle haettiin empiirisiä havaintoja case-tutkimuksen avulla. Case-tutkimuksen menetelmänä oli syvähaastattelu ja ryhmätyöskentely yrityksen kanssa. Oikeudellisina lähteinä käytettiin lakitekstien lisäksi lainvalmisteluaineistoja, strategisia linjauksia ja kansainvälisiä sopimuksia sekä oikeuskirjallisuutta.

Suomen lainsäädäntö ohjaa ja asettaa tiukat vaatimukset yhteiskuntavastuun piirissä oleville sisällöille. Lain vaatimukset toimivat yhteensopivana perustana standardin soveltamiselle myös pk-yrityksessä. Standardin kiinnostavuutta case-tarkastelussa heikensi pakottavan lainsäädännön aiheuttama hallinnollinen taakka.

Asiasanat: yhteiskuntavastuu, sosiaalinen vastuu, ISO 26 000 -standardi, pk-yritys

Erja Eiro

The relationship between Finnish legislation and the International standard ISO 26 000 in directing corporate social responsibility

Year	2013	Pages	63
------	------	-------	----

The purpose of this thesis was to explore the compatibility of the requirements of Finnish legislation and the instructions of the International Standard ISO 26 000. The thesis also researches how the standard can be of use in a Finnish Small Medium Enterprise (SME) which does not utilise another management system.

Corporate social responsibility (CSR) can be defined as the responsibility of enterprises for their impact on society. The elements of CSR are economic, social and environmental sustainability. This thesis focuses on the aspect of social responsibility. CSR is a current topic with growing interest. The International standard ISO 26 000 was published in 2010 and is a voluntary guidance standard and not intended for certification.

Finland has signed up to several international agreements regarding CSR both independently and through the European Union. These agreements have an impact on Finnish legislation and lay the foundation for the objectives of the legislation with regards to corporate responsibility. The most significant agreements are the constitution of International Labour Organization (ILO) and The Universal Declaration of Human Rights (UN). Finnish legislation is comprehensive and of a high standard but at the same time the administrative burden of organizations is heavy due to the stipulations of the legislation.

This thesis is a justice-political survey based on literature. The case study was made to find out empirical findings related to the implementation of ISO 26 000. The used research methods were an interview and workshops with the company. The legal references are Finnish legislation, the presentations of government, strategic guidelines, international agreements and literature.

Finnish legislation sets strict requirements for CSR work. These requirements act as a solid base for the implementation of ISO 26 000 also in SMEs. In this case study the attractiveness of the standard was weakened by the administrative burden created by the legislation.

Keywords: Corporate social responsibility, social responsibility, standard ISO 26 000, SMEs

Laki- ja lyhenneluettelo

AmmattitautiL	Ammattitautilaki 1988/1343
AmmKoulutusL	Laki ammatillisesta koulutuksesta 1998/630
AVL	Arvonlisäverolaki 1993/1501
EK	Elinkeinoelämän Keskusliitto
EMAS	the Eco-Management and Audit Scheme, johtamisjärjestelmä
EPL	Ennakkoperintälaki 1996/1118
EU	Euroopan unioni
EVL	Laki elinkeinotulon verottamisesta 1968/360
FIBS	Suomalainen yritysvastuuverkosto
GRI	Global Reporting Initiative
HenkilöstörahasToL	HenkilöstörahasToLaki 2010/934
HeTiL	Henkilötietolaki 1999/523
ILO	Kansainvälinen työjärjestö
ISO	International Organization for Standardization
JulkHankL	Laki julkisista hankinnoista 2007/348
KilpailuL	Kilpailulaki 2011/948
KOM	Euroopan komissio
Kuluttajadirektiivi	Direktiivi kuluttajan oikeuksista 2011/83/eu
KuluttajaL	Kuluttajansuojalaki 1978/38
KuluttajaturvaL	Kuluttajaturvallisuuslaki 2011/920
MTL	Maatilatalouden tuloverolaki 1967/543
NuorL	Laki nuorista työntekijöistä 1993/998
OECD	Taloudellisen yhteistyön ja kehityksen järjestö
OK	Oikeudenkäymiskaari 1734/4
OVL	Opintovapaalaki 1979/273
OYL	Osakeyhtiölaki 2006/624
PerVL	Perintö- ja lahjaverolaki 1940/378
PK-yritys	Pieni- ja keskisuuriyritys
PL	Suomen perustuslaki 1999/731
PTL	Palkkaturvalaki 1998/866
RL	Suomen rikoslaki 1889/39
SFS	Suomen standardisoimisliitto SFS ry
StmL	Laki työnantajan sosiaaliturvamaksuista 1963/366
SVTSL	Sähköisen viestinnän tietosuojalaki 2004/516
SY	Suomen Yrittäjät ry
TAikaL	Työaikalaki 2001/605
TapVL	Tapaturvavakuutuslaki 1948/608
Tasa-arvoL	Laki naisten ja miesten välisestä tasa-arvosta 1986/609

TEhtoL	Työehtosopimuslaki 1946/436
TEM	Työ- ja elinkeinoministeriö
TilaajavastuuL	Laki tilaajan selvitysvelvollisuudesta ja vastuusta ulkopuolista työvoimaa käytettäessä 2006/1233
TSValL	Laki työsuojelun valvonnasta ja työpaikan työsuojeluyhteistoiminnasta 2006/44
TTurvL	Työturvallisuuslaki 2002/738
TuloveroL	Tuloverolaki 1992/535
TVastuuL	Tuotevastuulaki 1990/694
TyöSopL	Työsopimuslaki 2001/55
TyöterveyshuoltoL	Työterveyshuoltolaki 2001/1383
TyöttömyysturvaL	Työttömyysturvalaki 2002/1290
VerL	Laki verotusmenettelystä 1995/1558
VLL	Vuosilomalaki 2005/162
VN	Valtioneuvosto
VuorotteluvapaaL	VuorotteluvapaaLaki 2002/1305
YhdenvertaisuusL	Yhdenvertaisuuslaki 2004/21
YK	Yhdistyneet kansakunnat
YksTL	Laki yksityisyyden suojasta työelämässä 2004/759
YTL	Laki yhteistoiminnasta yrityksissä 334/2007

Sisällys

1	Johdanto.....	8
1.1	Lähtökohdat.....	9
1.2	Tutkimuksen tavoitteet ja rajaukset	12
1.3	Tutkimuksen rakenne ja keskeiset käsitteet	12
2	Yhteiskuntavastuu käsitteenä.....	14
2.1	Vastuullisen yritystoiminnan taustat	17
2.2	Yhteiskuntavastuun ulottuvuudet	19
2.2.1	Sosiaalinen vastuu.....	20
2.2.2	Taloudellinen vastuu.....	22
2.2.3	Ympäristövastuu.....	23
2.3	Yhteiskuntavastuun kehittymisen tulevaisuuden näkymiä.....	24
3	Yhteiskuntavastuuopas ISO 26 000	26
3.1	Yhteiskuntavastuun periaatteet	27
3.2	Yhteiskuntavastuun ydinaiheet	28
4	Pienten ja keskisuurten yritysten lainsäädäntö sosiaalisen vastuun alueella	29
4.1	Vastuullisen yrittäjyyden kehittyminen	30
4.2	Vastuullisen yritystoiminnan hyödyt	31
5	Tutkimusaineisto ja analyysimenetelmät.....	32
5.1	Suomen lainsäädännön ja ISO 26 000 -standardin vertailu	33
5.1.1	Organisaation hallintatapa	34
5.1.2	Ihmisoikeudet	35
5.1.3	Työelämän käytännöt.....	37
5.1.4	Oikeudenmukaiset toimintatavat.....	40
5.1.5	Kuluttaja-asiat	42
5.1.6	Yhteisön toimintaan osallistuminen ja yhteisön kehittäminen.....	44
5.2	Case-tutkimus ISO 26 000 -standardin soveltamisesta.....	46
5.2.1	Tutkimuksen kulku	47
5.2.2	Tutkimuksen havainnot.....	47
6	Tutkimustulokset.....	50
6.1	Lainsäädännön ja ISO 26 000 -standardin vertailun yhteenveto	50
6.2	Case-tutkimuksen tulokset ISO 26 000 -standardin soveltamisesta	51
7	Yhteenveto	52
8	Johtopäätökset	53
	Lähteet	55
	Taulukot	59
	Liitteet.....	60

Johdanto

Työskentelen pk-yritysten osaamisen kehittämisen parissa. Yli viiden vuoden ajan olen suunnitellut ja toteuttanut koulutuksia joko omana opetustyönäni tai hankkinut muuta asiantuntijuutta kehittämään suomalaisten pk-yritysten osaamista kilpailukyvyyn turvaamiseksi. Kiinnostukseni ja kokemukseni yrittäjyydestä sekä yritystoiminnan kehittämisen tarpeista antoivat hyvän lähtökohdan tämän opinnäytetyön suunnitteluun. Opintojen alusta lähtien olen pyrkinyt suuntaamaan oppimistehtäväni ja muut valittavissa olevat opintojen osat kohdistumaan pk-yrityssektoriin.

Yritysten yhteiskuntavastuu on ajankohtainen aihe, johon myös Laurea-ammattikorkeakoululla on käynnissä hanketoimintaa. Aiempi koulutukseni, ympäristöjohtamisen tradenomi, johti minut työskentelemään suomalaisessa pörssiyhtiössä laatu-, ympäristö- ja työturvallisuusjärjestelmän kehittämisen parissa. Usean vuoden kokemus johtamisjärjestelmistä pohjusti kiinnostustani tarkastella uutta yhteiskuntavastuun standardia ja sen soveltuvuutta käyttöön pk-yrityksissä. Oikeudellisen osaamisen koulutusohjelman tavoitteet ja standardi loivat mahdollisuuden vertailla standardin sisältöä ja lainsäädäntöä opinnäytetyössä.

Opinnäytetyön tarkoituksena on selvittää, mitä ISO 26 000 -standardi vaatii lisää suhteessa suomalaiseen lainsäädäntöön. Toisena tavoitteenani on käytännössä tutkia standardin soveltuvuutta pk-yritykseen, jossa ei ole kokemusta johtamisjärjestelmästandardien soveltamisesta. Oikeudellisista lähteistä, kirjallisuudesta ja yrityshaastatteluista saamieni tietojen pohjalta laadin raportin standardin suhteesta suomalaiseen lainsäädäntöön ja siitä, kuinka hyvin standardi on sovellettavissa pk-sektorille. Raportin tarkoituksena on tunnistaa lainsäädännön vaatimusten ja standardin ohjeiden yhteensopivuus sekä erot. Lisäksi tavoitteena on mallintaa ja hankkia kokemusta standardin soveltamisesta toimivaan yritykseen.

Haasteena oikeuspoliittista tutkimusta lähestyvässä laki- ja ohjevertailussa on lainsäädännön suuri määrä. Työ on rajattu koskemaan vain sosiaalista vastuuta, joka on ehkä laajin ja hankalimmin hahmotettavissa oleva yhteiskuntavastuun alue. Työssä keskitytään oikeudellisten tietolähteiden etsintään ja keskeisten lain vaatimusten löytämiseen sekä sosiaalisen ulottuvuuden määrittelyyn suomalaisessa yhteiskunnassa.

Yhteiskuntavastuusta kirjoitetaan paljon. Verkkoselailulla, kirjallisuus- ja tutkimushauilla löytyy paljon tuloksia. Tämä viestii teeman ajankohtaisuudesta ja kehittymispaineesta. Yhteiskunnallinen liikehdintä on vaikeaa ennustaa. Globaalisuus nostaa esiin sekä vastuullisen että vastuuttoman toiminnan, jotka saattavat nopeasti muuttaa asenteita markkinoilla.

1.1 Lähtökohdat

Yritysten yhteiskuntavastuulla tarkoitetaan yritysten sosiaalisten, taloudellisten ja ympäristötekijöiden kehittämistä ja johtamista yhteistyössä sidosryhmien kanssa. Vastuullista yritystä johdetaan pitkäjänteisesti, työ tukee liiketoimintaa ja painopisteet määräytyvät yrityskohtaisesti. Vastuullinen toiminta on pk-yrityksille keino lisätä kilpailukykyä. Vastuullinen yritys kiinnittää huomiota toimintansa ekologisiin, sosiaalisiin ja taloudellisiin vaikutuksiin yli lakien asettamien minimivaatimusten. Nykyisin sidosryhmät, kuten tiedotusvälineet, kuluttajat, sijoittajat, poliittiset vaikuttajat, työmarkkina- ja kansalaisjärjestöt sekä julkinen hallinto, ovat aiempaa kiinnostuneempia yritysten vastuullisuudesta. Yritykset puolestaan haluavat kehittää vastuullisuuttaan muun muassa kilpailuedun, luottamuksen ja maineen lisäämiseksi sekä riskien minimoimiseksi.¹

Suomen Yrittäjät ovat selvittäneet kyselyillä pk-yritysten yhteiskuntavastuun näkökulmia. Yrittäjät nimesivät keskeisiksi asioiksi lakisääteisten velvollisuuksien hoitamisen, työllistämisen, työntekijöistä huolehtimisen, ympäristönäkökohtien huomioimisen sekä yhteistyön sidosryhmien kanssa muun muassa lahjoituksin ja työssäoppimispaikkojen muodossa. Kyselyissä mainittiin myös asiakkaiden hyvä huomioiminen ja toisten yrittäjien mentorointi osana yhteiskuntavastuuta. Taustalla todetaan olevan yrittäjän pyrkimys huolehtia yrityksestään mahdollisimman hyvin kannattavuuden turvaamiseksi.²

Yrityksen ja erityisesti työnantajan näkökulmasta oikeudelliset vaatimukset sosiaalasioissa ovat syrjinnän estäminen, tasa-arvoinen kohtelu, sukupuolten välinen tasa-arvo, työterveydestä ja -turvallisuudesta huolehtiminen, työlainsäädännön noudattaminen sekä sosiaaliturvakuuttaminen. Työnantaja esimerkiksi huolehtii verotuksen näkökulmasta ennakonpidättämisestä sekä sosiaaliturvamaksuista ja työterveyshuollon järjestämisestä.³

Suomi on sitoutunut useisiin myös yhteiskuntavastuuta koskeviin kansainvälisiin sopimuksiin; näitä ovat Euroopan Unionin kautta tulevat sitoumukset ja kansainväliset yleissopimukset. Suomen hallitus, elinkeinoelämä ja kansalaisjärjestöt valmistelivat kansallisen kestävän kehityksen strategian vuonna 2006, jossa annetaan suuntaa-antavia linjauksia hallitusohjelmien ympäristö- ja sosiaalisen vastuun näkökohdille sekä Euroopan Unionin kestävän kehityksen strategian toimeenpanolle Suomessa. Tavoitteena on hyvinvoinnin turvaaminen luonnon kantokyvyn rajoissa kansallisesti ja globaalisti. Hyvinvointia luodaan turvallisessa, osallisuutta edistävässä ja moniarvoisessa yhteiskunnassa, jossa kaikki kantavat vastuuta ympäristöstä.

¹ TEM 2008, 3.

² Hietala 2009, 3.

³ EU 2012.

Luonteeltaan strategian keskeiset linjaukset antavat pohjaa hallitusohjelmatyölle.⁴ Nykyisen hallitusohjelman mukaan tavoitteena on suomalaisten yritysten toimiminen edelläkävijänä yritys vastuusasioissa⁵.

Työ- ja elinkeinoministeriön alaisuudessa Suomessa toimii yhteiskunta- ja yritys vastuun neuvottelukunta. Neuvottelukunta on neuvoa-antava ja hallinnon päätöksenteko tukeva elin, jonka muodostavat jäsenet viranomaistahoilta, elinkeinoelämästä sekä työmarkkina- ja kansalaisjärjestöistä. Toimikausi on 24.11.2011-23.11.2014. Neuvottelukunta vahvistaa yhteiskuntavastuupolitiikkaa sekä yritysten ja yhteisöjen vastuullisuutta kansallisesti ja kansainvälisesti. Lisäksi se neuvoo hallitusta, kuinka Suomi saavuttaisi tavoitteensa yritys vastuun edelläkävijänä. Neuvottelukunta tukee vapaaehtoista yhteiskuntavastuullisuutta, joka perustuu Suomen lakiin, Suomea sitoviin kansainvälisiin sopimuksiin ja kansainvälisten järjestöjen antamiin ohjeisiin. Neuvottelukunnan tehtävänä on edistää OECD:n monikansallisia yrityksiä koskevien toimintaohjeiden tehokasta soveltamista ja toimia kansallisena yhteyselimenä yhdessä TEM:n kanssa. Neuvottelukunta käsittelee valitukset, jos suomalaisen yrityksen epäillään toimineen OECD:n ohjeistuksen vastaisesti. Neuvottelutoimikunta toimii myös valtioneuvoston yhteiskunta- ja yritys vastuun periaatepäätöksen mukaisen toimintaohjelman ohjausryhmänä.⁶

Monien mittareiden mukaan suomalaiset yritykset toimivat nykyisin yhteiskuntavastuullisesti ja saavat siitä myös kilpailuetua. Edelläkävijät pitävät huolta taloudesta, ihmisistä ja ympäristöstä sekä rakentavat kestävä kehityksen pohjalta uutta kysyntää. FIBS:n yritys vastuututkimuksen mukaan vuonna 2013 jo valtaosa yrityksistä panostaa vastuullisuuteen. Keskeiset panostukset ympäristösuojeluun olivat energian käytön tehokkuuden parantaminen, jätteiden määrän vähentäminen, haitallisten aineiden välttäminen ja veden käytön tehokkuuden kehittäminen. Oikeudenmukaisessa toiminnassa korostuivat kilpailuasiat, hankinnat, korruptiovastaisuus ja veroavoimuus. Työelämässä merkittävää olivat työturvallisuus ja työssä jaksaminen. Kuluttaja-asioissa tärkeintä olivat asiallinen markkinointi, yksityisyyden suoja ja tuoteturvallisuus.⁷

Yhteiskuntavastuu sisältää ajatuksen vapaaehtoisuudesta, eikä pelkkä lainsäädännön noudattaminen ole vielä yhteiskuntavastuuta. Kilpailuetua ajatellaan syntyvän vasta minimivaateiden ylittävästä toiminnasta. Minimivaateina huomioidaan oikeusjärjestyksen mukaisesti oikeuslähteet.

Oikeusjärjestys on yhteiskunnan kaikkien oikeuslähteiden muodostama kokonaisuus. Oikeuslähteillä tarkoitetaan kaikkia niitä lähteitä, joista oikeussäännöt on löydettävissä. Osa lähteis-

⁴ Harmaala & Jallinoja 2012, 250.

⁵ VN 2011b, 8.

⁶ TEM 2013 b.

⁷ FIBS Yritys vastuuverkosto 2013 b.

tä on kansallista ja kansainvälistä. Lähteet voivat olla kirjallisia tai kirjoittamattomia. Kansallisia oikeuslähteitä ovat lait, asetukset ja viranomaisten antamat oikeussäännöt. Kirjoittamattomalla lailla on nykyään suhteellisen pieni vaikutus johtuen kirjoitetun lainsäädännön kattavuudesta, mutta sellaisina pidetään maan tapaa eli vakiintunutta käytäntöä oikeudenkäymiskaaren ensimmäisen luvun 11 § mukaan. Oikeuslähteinä toimivat myös lainvalmistelutyöt, tuomioistuinratkaisut, oikeustiede, yleiset oikeusperiaatteet ja reaaliset argumentit. Valtiosopimukset ja muut kansainväliset velvoitteet, joihin Suomi on sitoutunut, ovat velvoittavia oikeuslähteitä, esimerkkinä ihmisoikeussopimukset. Euroopan unionin jäsenenä Suomea velvoittavat unionin asetukset ja direktiivit sekä Euroopan yhteisön tuomioistuinratkaisut. Euroopan unionin asetukset ovat sellaisenaan sovellettavia ja direktiivit pannaan käytäntöön kansallisesti.⁸

Oikeuslähteiden välisen hierarkian mukaan Euroopan unionin oikeudella on etusija kansalliseen oikeuteen nähden. Kansainväliset sopimukset ovat voimassa sen tasoisina, kuin ne on valtiosisäisesti saatettu voimaan esimerkiksi lain tai asetuksen tasoisina. Kansallisen lainsäädännön sisällä hierarkkinen järjestys on perustuslaki, eduskuntalait, asetukset ja alempien viranomaisten antamat oikeussäännöt.⁹

Periaatejulistukset, ohjelmat, suositukset ja yhteiskuntavastuun standardit toimivat niin sanottuina ohjaavina instrumentteina, joita yhteiskunta ei valvo eikä niiden perusteella rankaise. Näillä voi olla yhteiskuntavastuullisuutta vahvistava vaikutus, mutta ne eivät korvaa lakeja. Organisaatioita velvoittavan lainsäädännön määrä on suuri ja erilaisten säädösten vaikutus yhteiskuntavastuuseen on vähemmän tutkittu aihe. Lainsäädännöllä voi olla myös negatiivista vaikutusta yhteiskuntavastuullisuuteen, jos sen noudattamisesta syntyy jo raskas hallinnollinen taakka. Vapaaehtoisuuteen liittyvät panostukset voivat jäädä toteuttamatta resurssien puutteen vuoksi.

Sormunen toteaa, että puhuttaessa yritysvastuusta nähdään se usein edelleen liian suppeana käsitteenä. Yhteiskuntavastuu liitetään ainoastaan hyväntekeväisyyteen ja kansalaisjärjestöyhteistyöhön tai se käsittää enintään yrityksen tuotteisiin ja toimintaan liittyvien ympäristövaatimusten ja eettisten periaatteiden hallinnan. Sormunen kuitenkin toteaa näiden olevan vasta perusedellytyksiä vastuulliselle yritystoiminnalle, joka mahdollistaa yhtiölle välttämättömän yhteiskunnallisen hyväksyttävyyden. Lähtökohtana vastuullisuudessa tulee olla integrointi koko liiketoimintaan ja strategian ytimeen. Tämän tulee näkyä yrityksen arvoissa ja yrityskulttuurissa, joiden avulla yritysvastuuseen sitoudutaan koko organisaatiossa.¹⁰

⁸ Euroopan oikeudellinen verkosto 2004.

⁹ Euroopan oikeudellinen verkosto 2004.

¹⁰ FIBS Yritysvastuuverkosto 2013 a.

Yhteiskuntavastuu on moniulotteinen ja laaja tutkimuskohde. Opinnäytetyö rajataan koskemaan pääasiassa sosiaalista vastuuta ja vain keskeistä lainsäädäntöä, jotta kokonaisuus ei laajene liian suureksi. Tavoitteena on tuottaa lukijalle ymmärrettävä kokonaisuus lainsäädännön ja standardin suhteesta, jota on käytännössä sovellettu pk-yritykseen. Työn tulosten toivotaan olevan hyödyntämiskelpoisia standardin käyttöönotto-työssä eri yrityksissä.

1.2 Tutkimuksen tavoitteet ja rajaukset

Pk-yritysten yhteiskuntavastuu on ajankohtainen aihe, jonka vaikuttavuuden on arveltu kasvavan myös Suomessa. Opinnäytetyön aiheeksi on valittu pk-yrittäjän sosiaalisen vastuun aluetta ohjaavan lainsäädännön ja ISO 26 000 standardin antaman ohjauksen tarkastelu suomalaisessa kontekstissa. Taloudellinen ja ympäristövastuu on rajattu työn ulkopuolelle.

Opinnäytetyön tavoitteena on tarkastella yhteiskuntavastuun sosiaalista ulottuvuutta säätelevää keskeistä lainsäädäntöä Suomessa ja verrata sitä yhteiskuntavastuustandardin ISO 26 000 -ohjeisiin. Lainsäädäntö on yhteiskunnan ohjauskeino, ja opinnäytetyön tavoitteena on tarkastella ohjauksen vastaavuutta yhteiskuntavastuustandardissa asetettujen tavoitteiden kanssa. Lisäksi standardin käytettävyyttä testataan empiirisesti yhdessä pk-yrityksessä, jossa ei ole aiempaa kokemusta johtamisen hallintajärjestelmätyöstä. Tällä rajatulla, mutta syvällisellä empiirisellä tutkimuksella pyritään myös selvittämään käytännössä lainsäädännön tuntemusta, joka on minimivaade standardin soveltamisessa. Lisäksi tutkimus antaa tietoa melko uuden standardin käytännön soveltumisesta ensimmäiseksi standardipohjaiseksi johtamisjärjestelmäksi.

Työn keskeisiä kysymyksiä ovat seuraavat:

- Edistääkö kansallisen lainsäädäntömme ohjaustavoite sosiaalista vastuuta?
- Ovatko lainsäädännön vaatimukset ja ISO 26 000 -standardin ohjeet sosiaalisesta vastuusta yhdenmukaiset?
- Kuinka käytännöllinen ISO 26 000 -standardi on soveltaa suomalaiseen pk-yritykseen, jolla ei ole aiempaa kokemusta johtamisen hallintajärjestelmistä? Arvioidaan myös, tunnetaanko yhteiskuntavastuun sosiaalista osa-aluetta koskeva lainsäädäntö riittävän hyvin, jotta täytetään yhteiskuntavastuustandardin minimitaso?

1.3 Tutkimuksen rakenne ja keskeiset käsitteet

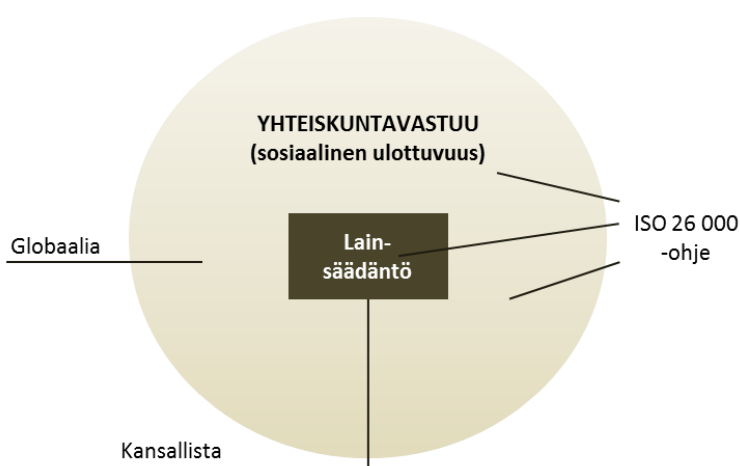
Opinnäytetyön viitekehyksenä ovat yhteiskuntavastuu ja sen sosiaalinen ulottuvuus sekä pk-yritykset ja työelämän sosiaalisen vastuun alueelle kohdistuva keskeinen lainsäädäntö. Sosiaalisen vastuun hallinnointijärjestelmänä perehdytään ISO 26 000 -standardiin. Työhön kuuluu

syväallinen yrittäjähaastattelu, jonka avulla tutkitaan sosiaalisen vastuun hoitamisen keinoja pk-yrityksissä ja ISO 26 000 -standardin soveltamista käytännössä pk-yritykseen.

Yhteiskuntavastuulla tarkoitetaan organisaatioiden vastuuta omista yhteiskunnallisista vaikutuksistaan. Yhteiskuntavastuu jaetaan kolmeen osa-alueeseen, sosiaaliseen, taloudelliseen ja ympäristövastuuseen. Standardi ISO 26 000 -Guidance on social responsibility on kansainvälinen ohje yhteiskuntavastuun hallintaan ja kehittämiseen. Standardi julkaistiin vuonna 2010.

Global Reporting Initiative (GRI) on säätiö, joka kannustaa kaikkia organisaatioita yhteiskuntavastuuraportointiin. GRI tuottaa yhteiskuntavastuuraportoinnin viitekehyksen (G4), joka on omaksuttu käyttöön laajalti ympäri maailmaa. Viitekehys ja raportointiohjeisto määrittelevät periaatteet ja indikaattorit, joiden avulla organisaatiot voivat mitata ja raportoida taloudellisia, sosiaalisia ja ympäristövaikutuksia. GRI:n raportointiohjeisto on saatavilla maksutta.¹¹ GRI:hin tutustumisen perusteella sen hyvinä ominaisuuksina ovat yhteiskuntavastuutekijöiden olennaisuuden arviointi ja valmiit helppokäyttöiset suomenkieliset raportointipohjat. GRI raportointi on jätetty opinnäytetyössä tietoisin valinnan perusteella tarkastelematta, koska kiinnekohdaksi valittiin ISO 26 000 -standardi. Lisäksi arvioitiin The Eco-Management and Audit Scheme (EMAS) -johtamisjärjestelmää, jonka avulla organisaatio voi osoittaa ympäristönsuojelutoimintansa kehittymistä. EMAS keskittyy ympäristöasioihin, joten se päätettiin jättää tämän opinnäytetyön ulkopuolelle.

Opinnäytetyön tutkimuskenttää voidaan kuvata seuraavalla kuviolla, jossa yhteiskuntavastuu on globaalialue ja Suomen lainsäädäntö minimivaade (olemassaolon edellytys). Tässä ympäristössä verrataan ISO 26 000 -standardin ja lainsäädännön ohjausta.

Kuva 1: Kansallisen lainsäädännön ja ISO 26 000 -standardin suhde yhteiskuntavastuun ohjaamisessa

¹¹ GRI 2013.

2 Yhteiskuntavastuu käsitteenä

Valtioneuvoston periaatepäätöksen mukaan yhteiskuntavastuu tarkoittaa yritysten, julkisen hallinnon ja muiden yhteisöjen taloudellista, sosiaalista ja ympäristöllistä vastuuta vaikutuksistaan ympäröivään yhteiskuntaan ja sidosryhmiin. Yhteiskuntavastuu on vapaaehtoista toimintaa, joka ylittää lainsäädännön ja muiden säännösten asettamat vähimmäisvaatimukset. Vastuullisuus ilmenee toimintaa ohjaavina arvoina, toteutettuina toimenpiteinä ja näitä koskevina avoimuutena. Keinoina vastuullisuuden lisäämiseksi ovat itsesääntely sekä tehokkaampien johtamisjärjestelmien ja toimitusketjujen vastuullinen hallinta. Tavoitteena on vahvistaa Suomen kilpailukykyä sillä, että yritys vastuulliseen toimintaan sitoutuneiden yritysten määrä kasvaa.¹²

Yhteiskuntavastuun kehittymisen katsotaan alkaneen kestävä kehityksen määrittelystä vuonna 1987, jolloin YK:n Ympäristön ja kehityksen komissio (Brundtlandin komissio) määritteli kestävä kehityksen (Sustainable Development) seuraavasti: luonnonvarojen käytössä huomioidaan raaka-aineiden, energialähteiden ja muiden luonnosta saatavien resurssien osalta luonnon tasapaino sekä maapallon eri osien ja ihmisten tasa-arvoisuus ja tulevien sukupolvien oikeudet¹³. Yhteiskuntavastuu on ollut viime vuosikymmeninä laajalti puheenaiheena ja merkittävänä ilmiönä yritystoiminnan kentällä. Voidaan myös arvioida sen vaikuttaneen ajurina yritystoiminnan kehittymiseen. Yhteiskuntavastuu on kehittynyt useiden erilaisten foorumeiden yhteistyönä. Koska teoria on nuori, sen kehittymistä eivät ole ohjanneet historialliset tapahtumat vaan enemmän rationaalinen pohdinta. Tästä johtuen terminologia on melko vakiintunutta, mutta kehittyvää edelleen, ja sen sijaan yksiselitteinen yhteiskuntavastuun määrittely on vaikeampaa.

Euroopan komissio on määritellyt yritysten yhteiskuntavastuun ”käsitteeksi, jossa yritykset yhdistävät vapaaehtoisesti sosiaaliset ja ekologiset huolenaiheensa liiketoimintaansa ja vuorovaikutukseensa sidosryhmiensä kanssa”¹⁴. Määrittely on vuodelta 2001. Vuonna 2011 määritelmää uudistettiin yhteiskuntavastuustrategiatyön yhteydessä. Euroopan komissio poisti vapaaehtoisuuden yritys vastuun määritelmästä, mutta velvoittavaa lakia ei ole. Nykyaikaisen yhteiskuntavastuutulkinnan mukaan määrittelyksi on esitetty yritysten vastuuta omista yhteiskunnallisista vaikutuksistaan. Määrittelyyn sisältyy sovellettavan lainsäädännön ja työmarkkinaosapuolten välisten sopimusten kunnioittaminen ennakoedellytyksenä. Lisäksi täytäkseen täysimääräisesti yhteiskuntavastuunsa yrityksillä tulisi olla käytössä prosessi, jolla integroidaan yhteiskuntaan, ympäristöön, ihmisoikeuksiin, eettisiin kysymyksiin ja kuluttaja-

¹² VN 2011a, 1-5.

¹³ UNECE 2004.

¹⁴ KOM 2011, 4.

asioihin liittyvät näkökohdat yrityksen liiketoimintaan ja ydinstrategiaan tiiviissä yhteistyössä sidosryhmien kanssa. Tavoitteena on maksimoida sidosryhmien ja yhteiskunnan saama lisäarvo ja tunnistaa, ennaltaehkäistä sekä lieventää mahdollisia haittavaikutuksia. Komission kannan mukaan mikroyrityksissä yhteiskuntavastuun prosessi jää todennäköisesti epäviralliseksi ja omaehtoiseksi.¹⁵

Yhteiskuntavastuullisuus on lähtöisin YK:n kestävän kehityksen tavoitteista, jotka perustuvat talouskasvun suomaan mahdollisuuteen huomioida resurssien käytössä myös tulevien sukupolvien oikeudet. Vahvan talouskasvun painottamassa maailmassa yhteiskuntavastuu nähdään joko kustannuksia lisäävänä toimintana tai kilpailukykyä lisäävänä mahdollisuutena¹⁶. Kuitenkin on tosiasia, että useita vastuullisuuden kannalta keskeisiä kysymyksiä ei voida lähestyä liiketaloudellisen optimoinnin kautta.

Yhteiskuntavastuun käsitteistöä alettiin luoda 1990-luvulla, jolloin keskityttiin tunnistamaan ja tunnustamaan yhteiskuntavastuun osa-alueet. Osa-alueiksi ovat vakiintuneet taloudellinen, sosiaalinen ja ympäristövastuu. Englanninkielessä käytetään termiä Triple bottom line, jolla kuvataan näitä osa-alueita. Nykyään vakiintuneiden käsitteiden mukaan kestävä kehitys on laaja kattotermi, jolla tarkoitetaan maapallon resurssien riittämistä tulevaisuuteen. Se sopiikin laajasti toimivien tahojen käyttöön, kuten valtiot, kansalaisliikkeet ja kansainväliset yhteistyöfoorumit. Yrityksen yhteiskuntavastuu käsitteenä sovittaa kestävän kehityksen periaatteita yrityksen toimintaympäristöön. Tällä tarkoitetaan yrityksen mahdollisuuksia edistää kestävän kehityksen tavoitteita omassa toiminnassaan. Yritysvastuu on nuorempi termi 2000-luvulta. Termi tulkitaan yrityksen yhteiskuntavastuuta rajatumminkin koskemaan yritystoimintaa, jota tarkastellaan soveltuvien osin myös vastuullisuuden näkökulmasta. Yrityskansalaisuus on rantautunut Suomeen englannin kielestä (Corporate citizenship). Termi sijoittuu lähelle yritysvastuuta, mutta heijastelee passiivisempaa roolia kuin yhteiskuntavastuu.¹⁷

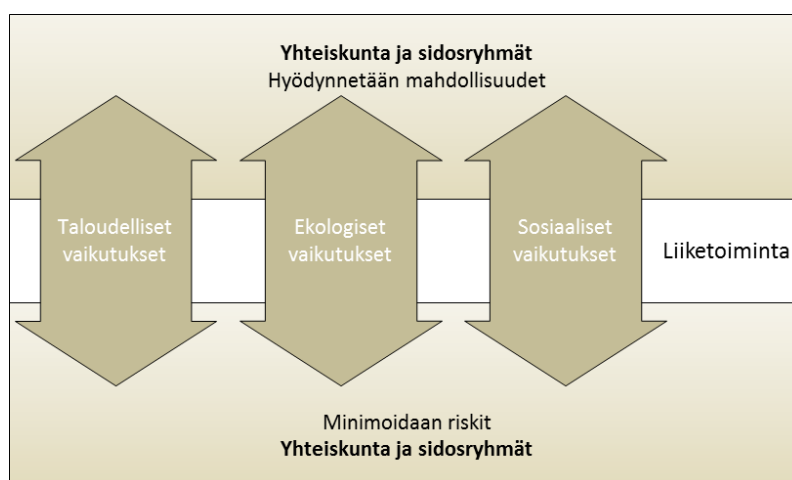
Juutisen ja Steinerin mukaan oleellista terminologiassa on, että organisaatio tietoisesti päättää, mitä termiä se omassa toiminnassaan käyttää. Keskustelu terminologiasta organisaation sisällä auttaa hahmottamaan yrityksen vastuun luonnetta ja helpottaa jatkossa toiminnan perustelemista ja viestintää. Termin käytössä kannattaa olla johdonmukainen. Juutinen ja Steiner kuvaavat yritysvastuuta käsitteeksi, jolla kuvataan, että yritys kantaa vastuuta omista toimistaan. Yhteiskuntavastuu määritellään termiksi, joka soveltuu käytettäväksi esimerkiksi yritysvastuun historiallisista kehitysvaiheista, jolloin yritysvastuutoiminta ei vielä ollut nyky-

¹⁵ KOM 2011, 7.

¹⁶ Joutsenvirta ym. 2011, 15.

¹⁷ Jussila 2010, 12-13.

sen kaltaista. Käytännön toimintana kaikki termit kuitenkin tarkoittavat suurin piirtein samaa.¹⁸ Juutinen ja Steiner kuvaavat yritysten vastuullisuutta seuraavalla kuvalla.

Kuva 2: Mitä yritys vastuu on?¹⁹

Kriittistä ajattelua yhteiskuntavastuuta ja sen laajuutta kohtaan esiintyy niin uusliberaalien talousajattelijoiden kuin vasemmistoaktiivienkin puolelta. Markkinoiden vapautta kannattavien mukaan yritysten keskeinen vastuu on toimia siten, että omistajat saavat mahdollisimman suuren voiton. Päinvastaisen ideologian mukaan yritysten puhe yhteiskuntavastuusta on vain osa uusliberalismia vahvistavaa prosessia, jonka tavoitteena on palauttaa vahva omistajuus (niin sanotut patruuna-ajat) ja hyväntahtoisuuteen perustuva sosiaaliturva. Euroopan komission ja elinkeinoelämän mukaan jokaisen yrityksen tulee saada itse päättää, miten se vastuunsa kantaa ja miten sen kantamista valvoo. Ammattiyhdistysliikkeissä nähdään, että parhaimmillaan yritysten yhteiskuntavastuu hyödyttää kaikkia osapuolia, mutta pahimmillaan se saattaa olla pelkkiä sanoja paperilla. Markkinoiden itsesäätelyn kannattajat uskovat kuluttajien vaatimusten muuttavan yritysten toimintaa yhteiskuntavastuullisemmaksi. Toistaiseksi markkinaohjaus ei ole toteutunut tehokkaasti, koska asenteiden muuttuminen on hidaskas prosessi. Suurimmat ja vaikeimmat kysymykset yhteiskuntavastuussa liittyvät globalisaatioon ja työn teettämiseen kehittyvien maiden heikommassa työolosuhteissa.²⁰

Tutkijat arvioivat yhteiskuntavastuun merkityks maailman uudistuvan, kun kriittisesti jatkuvan talouskasvun hyvyyteen suhtautuvat tahot saavat entistä enemmän näkyvyyttä ja perinteinen yritystoiminta haastetaan uusilla innovatiivisilla kokeiluilla, joiden perusta on hyvinvoinnin irrottaminen taloudellisesta kasvusta ja aineellisesta pääomasta. Poliittinen, taloudellinen ja sosiaalinen degrowth-liike on lisännyt kiinnostusta maailmalla. Liikkeen ajattelun mukaan lopu-

¹⁸ Juutinen & Steiner 2010, 20.

¹⁹ Juutinen & Steiner 2010, 21.

²⁰ Tapanainen 2010, 3.

ton talouskasvu on epärealistinen tavoite, ja sokea usko kasvuun on aiheuttanut pahoinvointia ja ympäristötuhoja. Liike ei kiellä talouskasvun paikallista tarvetta esimerkiksi kehitysmaissa, mutta kyseenalaistaa sen siellä, missä riittävä aineellinen elintaso on jo saavutettu. Liikkeen mukaan taloudellisen rationaalisuuden edelle tulisi asettaa ihmisen ja luonnon hyvinvointi.²¹

Jatkuvan talouskasvun odotus tuottaa ristiriidan yhteiskuntavastuun toteuttamiseen. Nyky-yhteiskunnassa ja talousjärjestelmissä taloudellisen lisäarvon tuottaminen sidosryhmille on ensiarvoisen tärkeää ja mitattava menestystekijä. Tämä asettaa ympäristövastuun ja sosiaalisen vastuun vastakkaiseen asemaan taloudellisen edun tavoittelun kanssa. Merkittävimmät mittarimme, kuten bruttokansantuote ja yritystasolla talousraportointi eivät huomioi merkittävästi hyvinvointia yksilöiden, yhteiskunnan tai luonnon näkökulmasta. Osakeyhtiö on laajasti käytetty yhtiömuoto. Osakeyhtiölain viidennen pykälän nojalla yritystoiminnan tarkoitus on tuottaa voittoa osakkeenomistajille, jos ei muuta ole yhtiöjärjestyksessä määritelty. Yhteiskuntavastuun hoitaminen on yrityksen omaehtoinen valinta, koska yhteiskuntavastuullisuuden katsotaan varsinaisesti alkavan vasta lainsäädännön määräysten ja velvoitteiden täyttämisen jälkeen. Vastuullisuus saattaa rasittaa taloudellisen tuoton kykyä ja suorien hyötyjen etsiminen nykymittareilla voi olla haastavaa. Tarvittaisiin mullistava muutos maailmassa laajemmin, jotta hyvinvointi saataisiin aidosti mitattavaksi asiaksi.

Tässä opinnäytetyössä käytetään yleisterminä yhteiskuntavastuuta ja tarkastellaan yhtä valittua osa-aluetta, sosiaalista vastuuta. Yhteiskuntavastuu on kuvaava termi ja noudattaa ISO 26 000 -standardin käyttämää terminologiaa. Tarkastelun kohteena ovat pienet ja keskisuuret yritykset ja niiden yhteiskuntavastuun sosiaalinen ulottuvuus niiden omassa toiminnassa sekä lainsäädännön ohjauksellisuus vastuullisempaan suuntaan.

2.1 Vastuullisen yritystoiminnan taustat

Suomalaisten yritysten vastuun kehittymistä voidaan arvioida teollistumisen ajoista lähtien. Teollistuminen alkoi Suomessa 1900-luvun alussa, jolloin yksityiset omistajat harjoittivat liike-toimintaa. Ajalle tyypillistä oli paikallisuus, työntekijöistä huolehtiminen ja jopa koko Suomen maan kehittäminen. Entisaikojen teollisuuspatruunat huolehtivat monista sosiaalisista palveluista, kuten päivähoidosta ja kouluista lapsille, asunnoista, kaupoista ja palokunnista. Samalla työntekijät olivat omistajan ”omaisuutta” ja riippuvaisia tästä. Tasa-arvoisesta kohtelusta tai ympäristön huomioimisesta ei puhuttu.²²

Sotien jälkeisenä aikana kaupungistuminen, työntekijöiden järjestäytyminen, hyvinvointiyhteiskunnan ja sen palveluiden rakentaminen sekä orastava kansainvälistyminen muuttivat

²¹ Joutsenvirta, Järvensivu & Järvensivu 2011, 347.

²² Ketola 2005, 15.

myös yritysten vastuullisuutta. Osa entisaikoina työnantajan tarjoamista palveluista siirtyi julkisen sektorin tuottamaksi, mutta esimerkiksi työntekijöiden järjestäytyminen toi uusia vastuullisuuden paineita yrityksille. Ympäristötietoisuuden nousu 1900-luvun loppupuolella lisäsi entisestään yritysten haastetta käsitellä vastuullisuuttaan. Ensimmäiset ympäristölait annettiin 1980-luvulla. Voimakas kansainvälistyminen vuosisadan lopussa muokkasi toimintaympäristöä edelleen kohti vastuullisuuden käsittelyä yritystoiminnassa. Yritysten omistajuus haantui useille tahoille myös ulkomaisille, mikä osaltaan muutti suhtautumista vastuullisuuteen. Voidaan arvioida, että 80-luvun voimakkaan kasvun ja 90-luvun laman seurauksena yhteiskunta muuttui ahneemmaksi markkinataloudeksi, jolloin sosiaalisen vastuullisuuden käsittely ei puhutellut, mutta ympäristön tilasta oltiin aiempaa huolestuneempia.

Euroopan unioniin liittymisen myötä Suomi on omaksunut EU-lainsäädännön ja kansainvälinen toiminta on muuttunut arkipäiväiseksi. Globaalit ympäristöongelmat ja -katastrofit sekä inhimilliset kärsimykset, joista tieto leviää tietoverkkojen ansiosta nopeasti, pitävät yllä tietoisuutta vastuullisuuden ajankohtaisuudesta. Viimeaikaista kehitystä on leimannut ilmastonmuutos, taloudelliset kriisit ja hyvinvoinnin epäoikeudenmukainen jakautuminen maailmassa. 2000-luvun alussa vastuullisuutta alettiin painottaa ainakin seuraavien kolmen syyn vuoksi, jotka ovat globalisaation eteneminen ja kehittyneiden maiden epäeettinen toiminta kehittyvissä maissa, hyvinvointivaltioiden jatkuvat rahoitusongelmat ja toiveet yritysten vapaaehtoisesta vastuunkannosta sekä yritysten rikkomukset pörssi- ja sisäpiirisääntöissä sekä kilpailu- ja tilinpitolainsäädännössä²³.

Vuonna 2000 OECD:n ministerineuvosto hyväksyi uudistetut monikansallisten yritysten toimintaohjeet (OECD Guidelines for Multinational Enterprises), jotka muodostavat yritysten yhteiskunnallista vastuuta koskevan maailmanlaajuisen käyttäytymissääntöjen. Euroopan Unionin komissio julkaisi vuonna 2001 yritysten sosiaalisen vastuun eurooppalaisten puitteiden edistämistä Vihreän kirjan, jonka jälkeen vuonna 2002 annettiin tiedonanto elinkeinoelämän panoksesta kestäväan kehitykseen.²⁴ Vuonna 2010 ilmestyi yhteiskuntavastuuopas ISO 26 000.

Yhteiskuntavastuun tulevan kehityksen on arvioitu 2010-luvulla suuntautuvan yhdeksi osaksi liiketoiminnan johtamista. Tästä murroksesta käytetään termiä strateginen yritysvastuu. Myöhemmin yritys vastuun näkökohdat nivoutuvat niin tiiviiksi osaksi jokapäiväistä johtamista, että niitä ei enää erotella yritys vastuutoiminnaksi. Yritys vastuun arvioidaan arkipäiväistyvän johtamisen perusosaksi ja menestyksen luonnin keinoksi.²⁵

²³ Joutsenvirta ym. 2011, 12.

²⁴ Moilanen & Haapanen 2006, 13.

²⁵ Juutinen & Steiner 2010, 30.

Voidaan perustellusti arvioida, että rikkaisiin ja köyhiin jakautuneessa maailmassa talouden heilahtelut, pahenevat ympäristöongelmat ja resurssien niukkeneminen sekä hyvinvointiyhteiskunnan merkittävät rakenteelliset muutospaineet pitävät huolta, että tulevaisuudessakin yhteiskuntavastuullisuus pysyy yritystoiminnan keskeisenä ilmiönä ja tutkimuksia, julkaisuja sekä oppaita teemasta todennäköisesti syntyy lisää. Jos yhteiskuntavastuuta koskevaa lainsäädäntöä tiukennetaan ja yhteiskuntavastuuseen liittyviä toimia säädetään yrityksille pakollisiksi, on yritysten kehitettävä tähän innovatiivisia keinoja yhä aktiivisemmin.

2.2 Yhteiskuntavastuun ulottuvuudet

Yhteiskuntavastuu jaetaan kolmeen ulottuvuuteen taloudelliseen, sosiaaliseen ja ympäristövastuuseen. Jaottelu perustuu kestävän kehityksen ulottuvuuksiin, jotka ovat toisistaan riippuvaisia. Nämä alakäsitteet muodostavat yhteiskuntavastuun keskeisen sisällön, jonka perimmäisenä tavoitteena on tehdä yrityksistä pitkällä aikavälillä kestäviä ja menestyviä²⁶. Yhteiskuntavastuullisesti toimiva yritys voidaan vastuullisuutensa ansiosta nähdä myös hyvin eettisenä. On kuitenkin huomattava, että vastuullisuuteen liittyvät myös rakentava kritiikki ja nykyisten toimintamallien kyseenalaistaminen. Tämä voi johtaa ristiriitatilanteisiin, joissa yritys ei enää näytäkään toimivan eettisesti, vaikka johtaminen olisi hyvin yhteiskuntavastuullista. Erityisen helposti ristiriitatilanteita syntyy taloudellisen kestävyuden ja sosiaalisen kestävyuden yhteensovittamisesta.

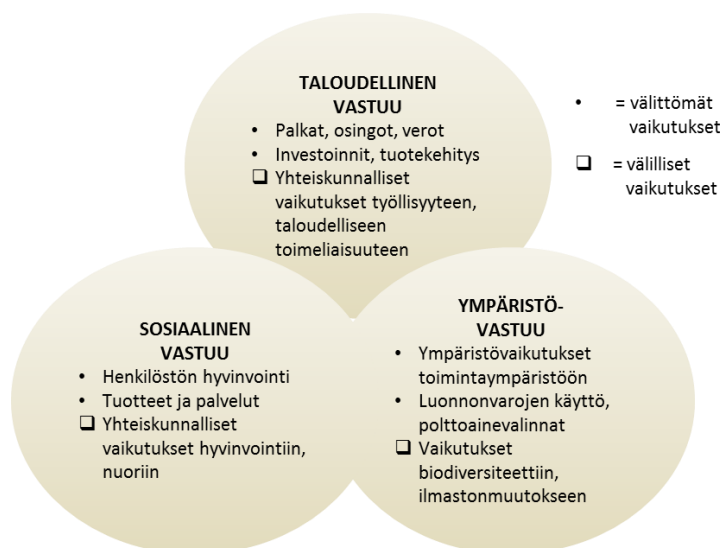
Yhteiskuntavastuullisuuden käsitteet ovat jakautuneet viimeaikojen kehityksessä suppeampiin alakäsitteisiin, joista keskeisiksi on tunnistettu johtamis- tai hallinnointikäytännöt, sidosryhmät ja mitattavuus sekä olennaisuus. Sidoryhmät ovat keskeinen tekijä kaikissa yhteiskuntavastuun ulottuvuuksissa, kun taas mitattavuudella pyritään yhtenäistämään ja helpottamaan arviointia. Olennaisuus liittyy yhteiskuntavastuun raportointiin, ja sen avulla pyritään ohjaamaan toimenpiteitä yhteiskunnan ja liiketoiminnan kannalta olennaisimpiin asioihin myös pitkän ajan kuluessa.²⁷

Taloudellisella vastuulla tarkoitetaan yrityksen kykyä tuottaa tulosta sijoittajilleen ja se liittyy keskeisesti sidosryhmien tyytyväisenä pitämiseen. Taloudellinen vastuu on näin ollen markkinataloudessa luontainen vastuullisuuden osa-alue. Ympäristövastuullisuus perustuu luonnon hyvinvoinnin suojelemiseen, kestäväan kehitykseen ja luonnon monimuotoisuuden säilyttämiseen, jota yhteiskunta ohjaa muun muassa lainsäädännöllä. Yhteiskuntavastuullisuutta yritykset osoittavat ehkä helpoimmin juuri huomioimalla ympäristöasiat minimivaatimuksia paremmin päätöksenteossaan. Sosiaalisen vastuun lähtökohta on ihmisten hyvinvointi ja ihmisoikeudet niin yrityksen sisällä kuin sidosryhmien keskuudessa. Sosiaalista vastuuta oh-

²⁶ Jussila 2010, 24.

²⁷ Jussila 2010, 18-19.

jataan myös lainsäädännöllä, mutta yrityksille syntyy mahdollisuuksia huomioida sosiaalinen ulottuvuus vastuullisena toimijana. Kuvassa 3 ja seuraavissa alaluvuissa on avattu laajemmin yhteiskuntavastuun keskeisiä ulottuvuuksia kokonaiskuvan saavuttamiseksi.

Kuva 3: Kestävän kehityksen ja yritys vastuun kolme ulottuvuutta²⁸

2.2.1 Sosiaalinen vastuu

Sosiaalisessa vastuussa on kysymys pohjimmiltaan ihmisoikeuksista, ihmisten oikeudenmukaisesta ja tasapuolisesta kohtelusta, jotka koskevat niin henkilöstöä kuin sidosryhmiäkin²⁹. Yhteiskuntavastuu henkilöstön näkökulmasta tarkoittaa hyviä työolosuhteita, työtyytyväisyyttä ja työn vakautta³⁰.

Sosiaalisen vastuun määrittely vaihtelee kirjallisuudessa. Se määritellään vahvasti joko henkilön näkökulmasta³¹ tai siihen otetaan mukaan yhteiskunnallisia asioita, kuten hyväntekeväisyys tai korruptionvastaisuus³², jotka voidaan myös käsitellä taloudellisen vastuun yhteydessä. Lehtipuu ja Monnin määritelmässä sosiaalinen vastuu kuvaa sitä, miten toimitaan suhteessa sidosryhmiin. Siihen katsotaan kuuluvan henkilöstön hyvinvoinnista, osaamisesta ja kehittymisestä huolehtiminen, kuluttajansuoja ja tuotteiden turvallisuus sekä yhteistyö yritysverkostoissa. Lisäksi määritelmä ottaa mukaan toimintatavat suhteessa kaikkiin sidosryhmiin, yhteistyön lähiympäristön kanssa sekä muun yleishyödyllisen toiminnan.³³

²⁸ Harmaala & Jallinoja 2012, 17.

²⁹ Ketola 2005, 40.

³⁰ Jussila 2010, 98.

³¹ Jussila 2012, 98.

³² Ketola 2005, 41.

³³ Lehtipuu & Monni 2007, 66.

Teollisuuden ja työnantajien keskusliiton mukaan sosiaalisen vastuullisuuden keskeiset sisällöt ovat henkilöstön hyvinvointi ja osaaminen, tuoteturvallisuus ja kuluttajansuoja, hyvät toimintatavat ja yhteistyö yritysverkostossa sekä suhteet lähiyhteisöihin ja yleishyödyllisten toimintojen tukeminen.³⁴

Sosiaaliset haasteet globaalisti ovat köyhyys ja ruoan puute, ihmisoikeudet sekä länsimaissa työttömyys ja väestön ikääntyminen. YK:n mukaan vuonna 2010 köyhyysrajan alapuolella eli 40 prosenttia maailman väestöstä, ja rikkaiden maiden asukkaat saivat kolme neljäsosaa maailman tuloista. Köyhyyteen liittyvät ongelmat ruoan ja juomaveden riittävydestä. Ihmisoikeusloukkauksia tapahtuu merkittävästi teollisuuden siirtäessä tuotantoaan kehittyviin maihin, joissa työolosuhteet ovat heikot. Ihmisoikeusloukkausten piiriin kuuluvat muun muassa lapsityövoiman käyttö ja orjatyö. Länsimaissa työttömyys ja väestön ikääntyminen ovat keskeisiä sosiaalisia haasteita. Globalisaation seurauksena kansainvälisen liiketoiminnan ja finanssialaman valvonta on haastavaa. Heikentynyt eettinen ajattelu, suoranainen ahneus, korruptio ja jopa lakien rikkominen aiheuttavat taloudellisia ja laajempiakin ongelmia yhteiskunnassa.

Suomalaisessa yhteiskunnassa ja työelämässä perusoikeudet ovat olleet jo pitkään kunnossa. Sosiaalisen vastuun ihmisoikeuslähtökohta vaatii paljon työtä monissa kehittyvissä maissa, joissa syrjintä, yhdistymisvapauden tai ammattiyhdistystoiminnan rajoittaminen, lapsityövoiman käyttö tai pakkotyö on vielä tavanomaista. Suomessa painopisteet ovat enemmänkin työhyvinvoinnissa ja sidosryhmätyöskentelyssä kuin perusoikeuksista huolehtimisessa. Meillä lainsäädäntö ja järjestäytyneet työmarkkinat pitävät monin velvoittein huolta melko laajastakin sosiaalisen vastuun alueesta. Ihmisoikeusrikkomuksia kuitenkin paljastuu myös Suomessa ajoittain. Balesin raportin mukaan Suomessa elää noin 600 orjaa³⁵. Balesin väite perustuu globaalia orjuutta käsittelevään tutkimukseen, johon kerättiin tietoa myös suomalaisilta viranomaisilta. Tutkimuksen mukaan tapaukset liittyvät yleensä siirtolaisten hyväksikäyttöön työelämässä.

Yltääkseen aidosti sosiaalisen vastuun kantamiseen lainsäädännön velvoitteiden yli, yritysten tulee kiinnittää huomiota ja etsiä joustavia ratkaisuja työelämän muutoksiin, ihmisten jaksamiseen, työ- ja perhe-elämän yhdistämiseen sekä eri sukupolvien johtamisen haasteisiin. Edellä mainitut haasteet ovat jo olemassa suomalaisessa työelämässä³⁶.

Sosiaalisen vastuun piiriin kuuluu paljon asioita, joiden kehittämisen vaikutukset näkyvät epäsuorina tai pitkäaikaisina³⁷. Lisäksi ne tyypillisesti aiheuttavat kustannuksia yrityksille, jolloin syntyy ristiriita taloudellisen vastuullisuuden kanssa. Työntekijöiden ja sidosryhmien kohtelul-

³⁴ Juholin 2004, 50.

³⁵ Yleisradio 2013.

³⁶ Jussila 2010, 104.

³⁷ Lehtipuu & Monni 2007, 68.

la on kuitenkin merkittäviä vaikutuksia yrityskuvaan, maineeseen, työnantajakuvaan sekä luottamukseen markkinoilla. Riskiajatteluna sijoittajan luottamuksen menettäminen tai työnantajakuvan tahriutumisen ovat huomattavia taloudellisia riskejä. Yritysten keinoja sosiaalisen vastuun piirissä ovat esimerkiksi erilaiset kannustimet liikuntaan, tupakoinnin lopettamiseen tai osaamisen omaehtoiseen kehittämiseen.

Tämän opinnäytetyön tutkimus keskittyy sosiaalisen ulottuvuuden tarkasteluun pienissä ja keskisuurissa yrityksissä Suomessa mukaillen seuraavan kuvan esittämää sisältömäärittelyä. Sosiaalisen ulottuvuuden ilmenemistä käytännössä tarkastellaan laajemmin muissa kappaleissa. Kuva 4 esittää yhteenvedon yrityksen sosiaalisesta vastuusta.

Kuva 4: Yrityksen sosiaalinen vastuu³⁸

2.2.2 Taloudellinen vastuu

Taloudellinen vastuu tarkastelee yrityksen pitkäjänteisen taloudellisia toimintaedellytyksiä ja toiminnasta syntyvien rahavirtojen jakautumista eri sidosryhmille ja alueille. Tarkastelussa ovat niin vakavaraisuus ja riskienhallinta kuin myös taloudellisen hyödyn jakautuminen. Taloudellisen vastuullisuuden perusta on normaalia taloudellista raportointia ja seuranta, mutta sen näkökulma on myös voitto ja voitonjaon kohtuullisuus.³⁹

Yritykset kantavat taloudellista vastuuta työllistämällä suoraan tai välillisesti ihmisiä ja mahdollistavat näin toimeentulon. Veronmaksuvelvoite on keskeinen taloudellinen vastuu ja nyky maailmassa verosuunnittelulla ja verojen tulouttamisen malleilla yritys voi osoittaa suurta-

³⁸ Harmaala & Jallinoja 2012, 21.

³⁹ Jussila 2010, 60.

kin vastuullisuutta harkitsemalla tasapuolisuutta ja oikeudenmukaisuutta. Taloudellisen vastuullisuuden osoittamisen keinoja ovat myös harkinnan varaisiin optiokäytäntöihin, erorahoihin ja muihin kannustimiin liittyvät linjaukset. Lähtökohtana on kuitenkin pitkän tähtäimen kannattavuuden ylläpitäminen, kunhan voiton tavoittelulle on asetettu eettisen tarkastelun kestävä perusteet.

Korruptionvastaisuus liittyy läheisesti taloudelliseen vastuuseen. Suomi tunnetaan maailmalla korruptoitamattomana maana, vaikka täälläkin väärinkäytöksiä on, ja niistä on annettu myös tuomioita, muun muassa kartellitoiminnasta asfalttimarkkinoilla⁴⁰. Globaaleilla markkinoilla lahjukset ja kiristäminen ovat jopa osa tavanomaista yritystoimintaa. Korruptio lisää köyhyyttä ja estää hyvinvoinnin jakautumista, joten se tuomitaan hyvin raskaasti yhteiskuntavastuullisuuden näkökulmasta, vaikka taloudellinen hyöty saattaa lyhyellä aikavälillä olla merkittävä.⁴¹

Osa yritysten taloudellista vastuuta ovat julkiset avustukset sekä verohelpotukset, joiden käytön minimointi riippumattomuuden nimissä on vastuullisuuden edistämistä. Vapaaehtoiset kulut, kuten lahjoitukset hyväntekeväisyyteen ovat tavanomainen keino taloudellisen vastuun kantamisesta. Parhaimmillaan ne ovat täysin vapaaehtoisia. Usein kuitenkin lahjoituksista pyritään hyötymään ainakin markkinointi- ja imagohyötyjen avulla. Tästä voidaan erottaa sponsorointi, joka on aidosti markkinointiviestinnällistä toimintaa.

Opinnäytetyössä ei käsitellä taloudellisen vastuun osa-aluetta. Lainsäädännön vaatimusten ja standardin ohjeiden vertailussa huomioidaan korruptio ja verotus, jotka on otettu mukaan osana sosiaalista vastuuta.

2.2.3 Ympäristövastuu

Ympäristövastuu on laaja käsite, joka huomioi ympäristön kantokyvyn, uusiutuvien sekä uusiutumattomien luonnonvarojen käytön ja luonnon monimuotoisuuden. Ympäristövastuu ulottuu raaka-aineiden käytöstä toimintaprosessien ympäristömyötäisyyteen sekä palvelun tai tuotteen käytön aikaiseen ympäristökuormitukseen ja tuotteen hävittämiseen. Ympäristöasiat ovat olleet voimakas ajuri yhteiskuntavastuun kehittymisessä, ja niistä säädetään laissa melko tarkoin.

Ympäristövastuullisuuden osoittamiseen ja hallintaan on kehitetty useita työkaluja, joiden avulla johtamista, tavoitteiden asettamista, toimintaa ja seurantaa pyritään helpottamaan ja

⁴⁰ KHO 2009:83 T 2389.

⁴¹ Ketola 2005, 36.

tekemän vertailukelpoiseksi. Muutamia tunnettuja työkaluja ovat ympäristöhallintajärjestelmästandardi ISO 14 001, EMAS-järjestelmä ja hiilijalanjalan laskentamallit.

Ympäristöasioiden parantaminen on yleensä suhteellisen helppoa lähtötilanteessa, mutta jatkuvan parantamisen aikaan saaminen edellyttää myös taloudellisia panostuksia. Tässä saattaa syntyä ristiriitaa taloudellisen vastuullisuuden yhteensovittamisessa. Energian käytössä saataan linjata helposti ympäristömyötäisen energiantuotannon suosimista, mutta käytännössä energian hinta markkinoilla ohjaa päätöksentekoa.

Ympäristövastuuta ohjataan yleensä omana kokonaisuutenaan johtuen jo lupakäytännöistä, joita ympäristölainsäädäntö asettaa. Ympäristövastuun johtamisessa keskeisessä asemassa ovat ympäristöohjelma tai -politiikka, joka linjaa asioiden hoitoa yleisesti. Lisäksi johtamisen tukena käytetään yleensä tarkkaa toimenpidesuunnitelmaa, jonka avulla voidaan todentaa myös viestinnässä kerrottuja asioita.⁴²

Opinnäytetyöstä on rajattu pois ympäristövastuu. Case-tutkimuksen osuudessa ympäristövastuuta käsiteltiin lyhyesti, jotta tutkimukseen osallistunut yritys saisi kokonaiskuvan yhteiskuntavastuun osa-alueista.

2.3 Yhteiskuntavastuun kehittymisen tulevaisuuden näkymiä

Suomen hallitus on antanut yhteiskunta- ja yritysvastuun periaatepäätöksen vuonna 2011 ja Suomeen on asetettu toimivaksi yritys- ja yhteiskuntavastuun neuvottelukunta. Neuvottelukunta edistää OECD:n yritys vastuuohteita ja toimii valituselimenä vastuullisuusrikkomuksissa. Neuvottelukunta on epäjuridinen elin, joka ei voi asettaa sanktioita vaan antaa suosituksia.

Nykyinen malli Suomessa saa kritiikkiä. Vartiala pitää hallituksen periaatepäätöstä ylimalkaisena ja periaatteiden käytäntöä ontuvana. Perusteluna käytetään esimerkiksi OECD:lle toimittua raporttia, jossa Suomi myöntää, ettei neuvottelukunnalla ole omaa budjettia tai henkilökuntaa. Lisäksi raportti paljastaa, että Suomessa ei ole järjestetty tapahtumia tai kehitetty uusia tuotteita yritys vastuutietoisuuden nostamiseksi.⁴³

EU-komission päivitetyn yhteiskuntavastuun määritelmän mukaan vastuullisuus kuuluu yritystoimintaan. Tämä linjaus on mahdollistanut, että vastuullisuus- ja läpinäkyvyytlainsäädäntö on tullut viime vuosien aikana lisää ja kehitys vaikuttaa jatkuvan. Parhailaan Suomessa käsitellään EU-komission ehdottamaa raportointidirektiiviä, joka velvoittaisi raportoimaan yhteis-

⁴² Jussila 2010, 85.

⁴³ Maailma.net 2013.

kuntavastuuasioista.⁴⁴ Komissio seuraa integroitua raportointia käsittelevän kansainvälisen komitean (IIRC) työtä. Sisämarkkinoiden toimenpidepaketin mukaisen tasapuolisen toimintaympäristön takaamiseksi komissio esittää lakiehdotuksen, joka koskee kaikkien alojen yritysten antamien yhteiskunnallisten ja ympäristöön liittyvien tietojen avoimuutta.⁴⁵ Lisäksi on annettu kuluttajan oikeuksia koskeva kuluttajadirektiivi 25.10.2011, joka on saatettava voimaan kansallisesti 13.6.2014 mennessä. Direktiivi koskee elinkeinoharjoittajien ja kuluttajien välisiä sopimuksia.

Yhteiskuntavastuullisuudessa korostuu ihmisten ja luonnon hyvinvointi. Perinteisesti talouskasvua on pidetty edellytyksenä henkiselle ja aineelliselle hyvinvoinnille. Viime vuosina on voimistunut ajattelu, jossa kyseenalaistetaan taloudellinen kasvu edellytyksenä hyvinvoinnille pitkälle kehittyneissä maissa. Talousasiantuntijat ovat ennustaneet viimeaikaisten taloustaantumien ennakoivan pitkää hitaamman kasvun aikaa kehittyneissä maissa. Kasvuun kriittisesti suhtautuva degrowth-liike väittää, että talouden ja kulutuksen jatkuvaan kasvuun perustuva yhteiskuntamuoto ei ole enää ekologisesti ja sosiaalisesti kestävä. Nykyinen elämänmuoto kulutusyhteiskunnassa jopa murentaa yhteisöllisyyttä ja köyhdyttää ihmisiä henkisesti. Liike haluaisi talouden ylivallan tilalle ihmisiä ja luontoa kunnioittavaa kulttuuria.⁴⁶

Viime vuosina on globaalisti vallinnut taloudellisten taantumien sarja, jonka taustalla on useita tekijöitä. Euroopassa painitaan rahoituskriisin keskellä ja Yhdysvalloissa on käynnissä keskustelu velkakaton nostamisesta. Samaan aikaan tuotannollinen työ on siirtynyt merkittävässä määrin kehitysmaihin ja kehittyneissä maissa hyvinvointiyhteiskunnan rakenteet kaipaavat uudistusta muun muassa muuttuvan väestörakenteen vuoksi. Yhteiskuntavastuullisuus kehittyi toimintaympäristössä, jossa taloudellisen niukan kasvun ajat on ennustettu ja työn väheneminen tai ainakin muutos on osittain tunnustettu asia länsimaissa. Yhteiskuntavastuuseen kohdistetaan myös kritiikkiä. Esimerkiksi kyseenalaistetaan yritysten vastuuta yleisesti; onko yritysten tarpeen tuottaa hyötyä yhteiskunnalle vai maksimoida voittoja. Yritysvastuuta on myös kuvailtu julkisessa keskustelussa vain markkinointikeinoksi ja imagosyistä toteutetuksi. Kritiikki pitää keskustelua yllä ja vastuullisuusasioita ajankohtaisina myös tulevaisuudessa. Lisäksi, kritiikin esille nostojen kautta, voidaan käsittelyyn ottaa suurempia kysymyksiä, kuten hyvinvoinnin mittaaminen, julkisen vallan tehtävät tulevaisuudessa ja millaisessa poliittisessa ympäristössä ylikansalliset yhtiöt voisivat ottaa roolia oikeudenmukaisuuden vastuiden hoitamisessa.

Yhteiskunta- ja yritysvastuun painoarvon voidaan arvioida tulevaisuudessa kasvavan. Maailmanlaajuiset megatrendit heijastuvat myös Suomeen, kuten ilmastonmuutos, luonnonvarojen

⁴⁴ Maailma.net 2013.

⁴⁵ KOM 2011, 13.

⁴⁶ Joutsenvirta, Järvensivu & Järvensivu 2011, 343-348.

riittävyys ja pyrkimys sosiaaliseen tasa-arvoon. Ajureina toimivat niin sopimukset ja säädökset kuin asiakkaiden odotukset. Lisäksi suuret yritykset asettavat paineita omille toimitusketjuilleen. Yritysvastuun menestystarinat avaavat mahdollisuuden uudenlaisen liiketoiminnan syntymiseen ja innovaatioihin. Samaan aikaan maailmantalouden tila saattaa uhata yritysvastuun piirissä olevien toimintamallien laajenemista. Taloudellisen niukkuuden aikana priorisointia ei tehdä vapaaehtoiseen toimintaan.⁴⁷

Yritysten kiinnostus yhteiskuntavastuullisuuteen on riippuvainen markkinatilanteista ja asiakkaiden odotuksista. Jos kuluttajat vaativat yrityksiltä parempaa yhteiskuntavastuuta, yritysten on lähes varmasti pitkällä tähtäimellä vastattava odotuksiin. Hidas talouskasvu ja investointimahdollisuuksien haasteet saattavat hidastaa tätä kehitystä, mutta voidaan yhä perustellusti väittää, että kuluttaja määrää valinnoillaan.

3 Yhteiskuntavastuuopas ISO 26 000

Yhteiskuntavastuuseen liittyvät hallintajärjestelmät ovat kehittyneet laatu- ja ympäristöjärjestelmien jälkeen. Vuonna 2010 ilmestynyt ISO 26 000 -standardi on nimetty yhteiskuntavastuuoppaaksi (Guidance on social responsibility). Standardi esittää kansainvälisen käsityksen siitä, mitä yhteiskuntavastuu tarkoittaa ja mitä yhteiskuntavastuukysymyksiä organisaatioiden tulisi käsitellä. ISO 26 000 ei sisällä varsinaisia vaatimuksia, vaan siinä annetaan suunta-antavia ohjeita, miten yhteiskuntavastuun periaatteet otetaan käytännöksi. Standardin mukaan ei ole mahdollista hankkia sertifiointia eli toimittaa ulkopuolista tarkastusta järjestelmästä, mutta standardin noudattamista voidaan käyttää julkilausumana viestinnässä.⁴⁸

SFS:n mukaan ISO 26000 -standardi on laajasti vahvistettu kansalliseksi standardiksi eri puolilla maailmaa. Standardi on julkaistu 26 kiellä. Standardin käytöstä on vain vähän tietoa. Lähiinnä suuret yritykset ovat ilmoittaneet soveltavansa sitä. Yritysten ulkopuolella esimerkiksi julkisella sektorilla ei standardia vielä juurikaan ole käytetty. ISO:n kyselyssä 59 % vastaajista on arvioinut standardin käytön lisääntyvän. Standardista on kirjoitettu maailmalla 3 000 artikkelia ja julkaistu 50 kirjaa.⁴⁹

ISO 26 000 -standardia ei voida sertifioida, vaan sen luonne on ohjaava ja toimenpiteet painottuvat vapaaehtoisuuteen. Varsinaista perustelua sertifiointimahdollisuuden käyttöönottamisesta pidättäytymiselle ei ole annettu, mutta perusteluina esitetään verkkokeskusteluissa sitä, että standardi on luonteelta ohje ja vapaaehtoisesta työstä ei haluta ”palkita” sertifi-

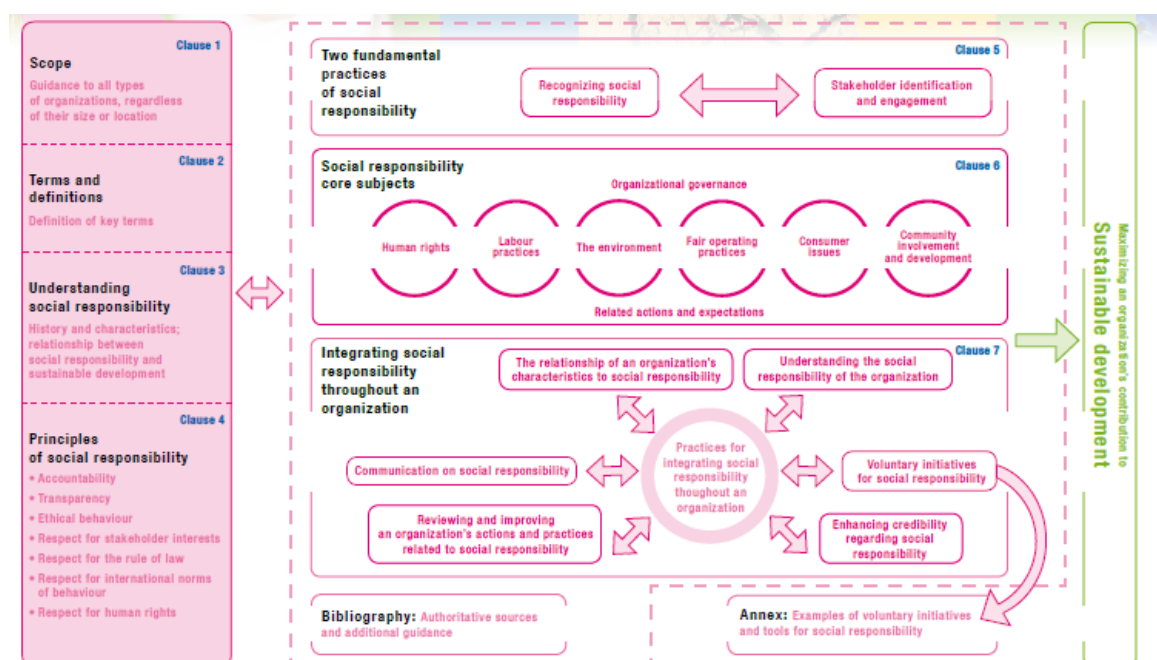
⁴⁷ Harmaala & Jallinoja 2012, 252.

⁴⁸ TEM 2013 a.

⁴⁹ SFS 2012, 1.

kaatilla. Toisaalta samoilla perusteilla voisi kyseenalaistaa sertifiointin myös muiden standardipohjaisten johtamisjärjestelmien perusteella.

ISO 26 000 -standardi alkuperäiskielellä englanniksi on yli 100-sivuinen teos, jonka teksti on haastavaa lukea. Sen sijaan suomeksi kirjoitetut oppaat ovat selkeää kieltä, ja standardin sisällön ymmärtäminen on vaivatonta etenkin, jos soveltajalla on kokemusta muiden standardien käytöstä. Osittain ohjeet on ilmaistu monisanaisesti ja toistoa on muun muassa ihmisoikeuksien kunnioittamisesta. Osa standardin ohjeista on Suomessa jo vakiintunutta käytäntöä, mikä voi aiheuttaa käyttöönotossa vaikeuksia havaita konkreettisia uudistustarpeita. Yleisesti standardi muodostaa selkeän kokonaisuuden, jossa eritellään yhteiskuntavastuullisuuden periaatteet ja ydinaiheet (Core subjects).

Kuva 5: ISO 26 000 -standardin yleiskatsausta kuvaava kaavio⁵⁰

3.1 Yhteiskuntavastuun periaatteet

Yhteiskuntavastuun periaatteet ISO 26 000 -standardin mukaan ovat vastuunalaisuus, avoimuus, eettinen toiminta, sidosryhmien intressien, oikeusjärjestyksen, kansainvälisten toimintasääntöjen ja ihmisoikeuksien kunnioittaminen. Vastuunalaisuudella tarkoitetaan organisaation vastuuta vastata vaikutuksistaan yhteiskuntaan ja ympäristöön sekä sen velvoitteista noudattaa lakeja ja viranomaismääräyksiä. Avoimuusperiaatteen mukaisesti organisaation tulee kertoa selkeästi, todenmukaisesti ja tarkasti päätöksistään ja toiminnoistaan, joista se on

⁵⁰ ISO 2011, 1.

vastuussa. Avoimuus sisältää vaatimuksen tunnistaa organisaation vaikutukset yhteiskuntaan ja ympäristöön.⁵¹

Eettisen toiminnan mukaista on organisaation kaiken toiminnan perustuminen rehellisyyteen, tasapuolisuuteen ja kunniallisuuteen. Sidosryhmien kunnioittaminen vaatii huomioimaan organisaation omien intressien lisäksi muiden oikeudet, vaateet ja erityisintressit. Oikeusjärjestyksen ja kansainvälisten toimintasääntöjen kunnioittaminen tarkoittaa erityisesti lakien ja toimintasääntöjen noudattamista ja niiden riittävää tuntemista myös kansainvälisessä toimintaympäristössä. Lisäksi organisaation tulee kunnioittaa ihmisoikeuksia ja tunnistaa niiden yleismaailmallisuus.⁵²

Yhteiskuntavastuun periaatteet ovat yleisiä ja ne tulee huomioida kokonaisuudessaan yhteiskuntavastuullisuutta kehitettäessä. Periaatteet konkretisoituvat vastuullisuuden ydinaiheita tarkasteltaessa.

3.2 Yhteiskuntavastuun ydinaiheet

ISO 26 000 ohjeistaa standardia soveltavaa yritystä käymään keskustelua sidosryhmiensä kanssa, arvioimaan yhteiskuntavastuun seitsemää ydinaihetta omassa toiminnassaan sekä raporttoimaan toimintansa vastuullisuutta. Yhteiskuntavastuun seitsemän ydinaihetta on määritelty kuvassa 6. Raportointi on keino kertoa yrityksen vastuullisesta toiminnasta kaikilla ydinalueilla. Koska standardi on ohje eikä sertifioitavissa, raportointi nousee keskeiseksi keinoksi tuoda esille yrityksen vastuullista toimintaa.⁵³

Ydinalueiden avulla organisaatio pystyy käymään keskustelua yhteiskuntavastuusta ja tunnistamaan oleelliset kysymykset ja asettamaan asioita tärkeysjärjestykseen. Organisaation hallintatavalla tarkoitetaan järjestelmää, jonka avulla päätökset tehdään ja toimeenpannaan. Ihmisoikeudet ovat keskeinen osa yhteiskuntavastuuta, ja tämän ydinaiheen sisältö noudattaa YK:n ihmisoikeusjulistuksen sisältöä. Työelämän käytännöt sisältävät kaikki käytänteet, jotka liittyvät organisaatiossa tehtävään työhön. Ympäristöasioissa tarkastellaan organisaation resurssitehokkuutta, haittojen ehkäisyä, ilmastonmuutoksen lieventämistä ja luonnon monimuotoisuuden suojelemista. Oikeudenmukaiset toimintatavat sisältävät yhteistyöhön sidosryhmien kanssa liittyvän toiminnan oikeudenmukaisuuden, korruptionvastaisuuden ja avoimen kilpailun. Ydinalue kuluttaja-asioista nostaa esiin asiakkaiden näkökulman tiedonsaantiin ja tuotteiden ja palveluiden turvalliseen käyttöön. Seitsemäs ydinalue, yhteisön toimintaan osallis-

⁵¹ Tuominen 2010, 7.

⁵² Tuominen 2010, 6-8.

⁵³ Ecologia 2011, 6.

tuminen ja yhteisön kehittäminen, sisältää kysymyksiä organisaation tekemästä yhteistyöstä lähiyhteisön kanssa.⁵⁴

Kuva 6: Yhteiskuntavastuun hallinnointijärjestelmän seitsemän ydinaihetta⁵⁵

4 Pienten ja keskisuurten yritysten lainsäädäntö sosiaalisen vastuun alueella

Euroopan unioni määrittää pieniksi ja keskisuuriksi yrityksiksi ne, joissa on alle 250 työntekijää ja liikevaihto jää alle 50 miljoonaa euroa sekä vuotuinen tase maksimissaan 43 miljoonaa euroa⁵⁶. Saman määritelmän mukaan mikropienet yritykset ovat vähemmän kuin kymmenen henkilöä työllistäviä yrityksiä. Suomalaisista yrityksistä 98,8 prosenttia on mikro- ja pienyrityksiä, jotka työllistävät alle 250 henkilöä. Mikrokokoisten yritysten osuus on noin 93,1 prosenttia.⁵⁷ Voidaan siis perustellusti sanoa, että pienet yritykset pitävät Suomen pyörät pyörimässä. Viime vuosien trendi on ollut, että mikrokokoiset yritykset ovat työllistäneet lisää ja pienten yritysten työllistäminen on ollut tasaista, kun taas suurempien yritysten työllistämisvaikutus on ollut negatiivinen⁵⁸.

Suomalaisessa hyvinvointivaltiossa on paljon työnantajan ja työntekijän suhdetta säätelevää työlainsäädäntöä. Työlainsäädännön periaatteellisenä tavoitteena on turvata henkilöstön oikeudenmukainen ja inhimillinen kohtelu työelämässä. Lisäksi alakohtaisissa työehtosopimuksissa säädellään työntekijän ja työnantajan välistä suhdetta. Kansainvälisesti toimivat yrityk-

⁵⁴ ISO 2009, 21-66.

⁵⁵ Harmaala & Jallinoja 2012, 113.

⁵⁶ KOM 2009, 9.

⁵⁷ SY 2013.

⁵⁸ Tilastokeskus 2011.

set noudattavat pääasiassa paikallista lainsäädäntöä. Keskeisiä lakeja ovat työsopimuslaki, työaikalaki, vuosilomalaki, työterveyslaki ja työeläkelaki.⁵⁹

Muita keskeisiä työelämässä vaikuttavia lakeja Suomessa ovat laki yhteistoiminnasta yrityksissä, tapaturvavakuutuslaki, ammattitautilaki, laki työnantajan sosiaaliturvamaksuista, yhdenvertaisuuslaki, opintovapaalaki, vuorotteluvapaalaki sekä tasa-arvolaki ja yksityisyydensuoja. Lisäksi on säädöksiä, jotka koskevat ulkopuolisen työvoiman käyttöä ja työttömyysturvaa sekä henkilöstörahastoja. Sidosryhmien näkökulmasta keskeisiä lakeja ovat kuluttajasuojalaki ja tuoteturvallisuuslaki sekä viestintään liittyvät säädökset. Lait on kirjattu tarkemmin kohdassa 5.1 ja sen alakappaleissa.

Yritysvastuun kannalta on arvioitu, että lainsäädännön ennakointi on hyödyllisempää kuin kiristyvien säädösten odottelu⁶⁰. Ennakoimalla lainsäädännön uudistumista ja sopeutumalla siihen ajoissa voidaan esimerkiksi tuoteinnovaatioilla saavuttaa jopa markkinajohtajan asema muutostilanteessa.

4.1 Vastuullisen yrittäjyyden kehittyminen

Vastuullinen yrittäjyys voidaan määritellä kehittyvän viisiportaisesti. Yleensä ensimmäisenä yritys kieltää siihen kohdistuvat odotukset, kun sidosryhmät ottavat esille uusia vastuullisuusvaatimuksia. Tässä vaiheessa lakimiehet vastaavat vaatimukseen ja haitat yritetään minimoida. Painostuksen kasvaessa otetaan asia huomioon esimerkiksi ohjeistuksessa ja suojaudutaan mahdollisilta oikeudellisilta sanktioilta. Kolmannella portaalla oleva yritys vie odotuksen osaksi johtamisjärjestelmäänsä ja hyväksyy asian tärkeyden sidosryhmien näkökannasta. Tällöin sidosryhmän odotus muuttaa yrityksen suhtautumista asiaan. Neljännellä tasolla toimiva yritys suhtautuu jo strategisesti sidosryhmäyhteistyöhön, jonka avulla voidaan ennakoida tulevia vaatimuksia ja odotuksia sekä valmistautua niihin yhdessä. Korkeimpana tasona pidetään yrityskansalaisvaihetta, jossa tulevaisuuden trendejä ja vaatimuksia pyritään ennakoimaan yrityslähtöisesti. Ajattelun mukaan vastuullisuus kannattaa hoitaa ennen kuin siitä tulee pakollista.⁶¹

Vastuullisen yrittäjyyden kehittyminen reagoijasta proaktiiviseen toimijaan voi olla käytännössä vaihteleva ja polveileva kehityskaari. Pienissä ja keskisuurissa yrityksissä on suuria eroja kehitysvaiheissa toimialojen, liiketoiminnan iän tai yrityskoon vuoksi. Lisäksi eri vastuullisuuden osa-alueilla kehityskaari saattaa olla hyvinkin erilainen.

⁵⁹ Harmaala & Jallinoja 2012, 207.

⁶⁰ Harmaala & Jallinoja 2012, 62.

⁶¹ Lehtipuu & Monni 2007, 76.

Vastuullisesti toimivan yrityksen toiminnan tasot voidaan jakaa minitasoon, projektimaiseen vastuuseen ja systemaattiseen sekä strategiseen vastuuseen. Minimitasolla toimitaan vallitsevan lainsäädännön vaatimusten mukaisesti ja saadaan näin oikeutus olemassa ololle. Projektimaisesti vastuullisuutta toteuttavat yritykset pitäytyvät operaatioissaan vain esimerkiksi hyväntekeväisyydessä tai myöntävät henkilöstölleen erityisiä etuja. Systemaattiseen ja strategiseen vastuuseen liitetään aktiivinen dialogi sidosryhmien kanssa ja proaktiivisuus. Kun yritysvastuu on osa strategiaa, sen täytyy selvästi näkyä sitoumuksissa ja käytännöissä ja sen tuloksia on mitattava erikseen määritellyillä mittareilla.⁶²

Nykyisin yritysten on reagoitava yhteiskuntavastuun kysymyksiin nopeasti ja ketterästi sekä oltava ehkä aikaisempaa proaktiivisempia. Kuluttajien ja muiden toimijoiden tietoisuuden kasvaessa paineet kohdistuvat herkästi organisaatioihin. Tietoyhteiskunta, jossa tiedonlevitys toimii laajasti ja nopeasti, aiheuttaa vaatimuksia reagoida ja ennakoida vastuukysymyksiä. Imagohaitat leviävät nopeasti esimerkiksi sosiaalisessa mediassa. Toisaalta tiedonsaannin helppottuminen ja nopeutuminen myös mahdollistaa organisaatioille tehokkaammat tavat seurantaan ja ennakointiin.

4.2 Vastuullisen yritystoiminnan hyödyt

Yritystoiminnan perustehtävänä voidaan nähdä hyödyn tuottaminen pääoman sijoittajille. Yhteiskuntavastuun pitäisi siis tämän ajattelun mukaan joko lisätä hyötyä tai ennaltaehkäistä riskejä. Yhteiskuntavastuun ajureina toimivat lisääntyvät paineet viranomaisten, yhteiskunnan tai asiakkaiden puolelta sekä hyötyjen houkuttelevuus. Myös innovaatioiden mahdollisuudet uusien tuotteiden tai palveluiden muodossa tulisi nähdä vastuullisen toiminnan hyötyinä.

Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisun mukaan hyviä syitä tehdä yhteiskunnallisesti vastuullista toimintaa ovat lisääntyvät paineet viranomaisten, median ja kansalaisjärjestöjen taholta, yrityskuvan parantamismahdollisuudet ja työnantajakuvan houkuttelevuuden lisääminen sekä taloudelliset säästöt lähinnä ympäristöjohtamisen alueella. Lisäksi hyvinä syinä toimivat mahdollisuudet innovaatioihin ja uusiin tuotteisiin, markkinoiden lisääntyneet odotukset sekä toimitusketjujen paremman hallinnan luomat tuotteiden ja palveluiden laatuparannukset.⁶³

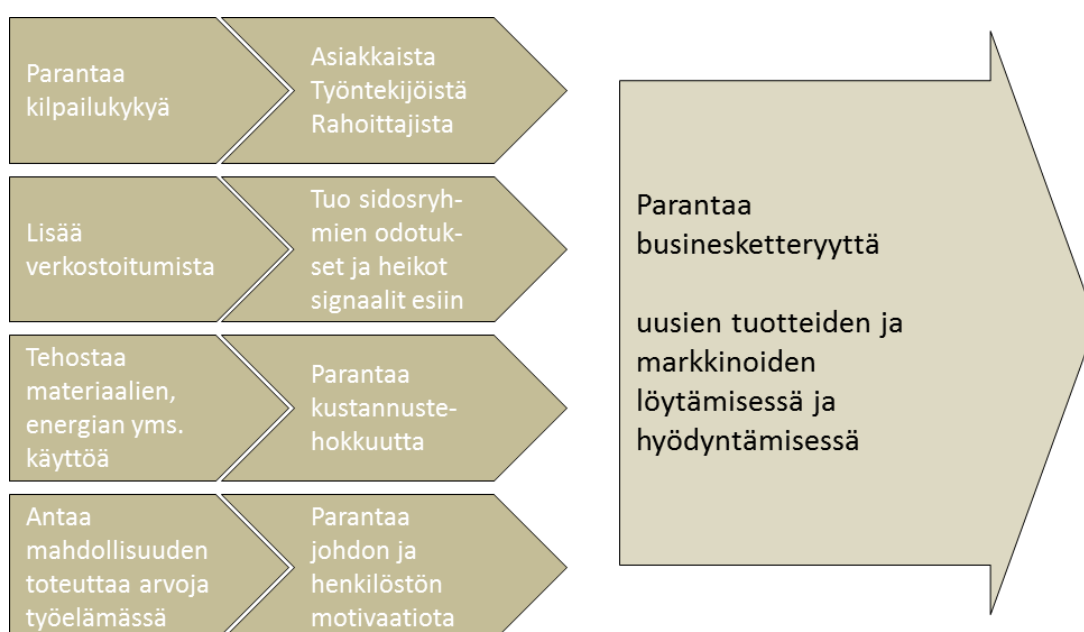
Yhteiskuntavastuun ääripäinä nähdään yritykset, jotka hyödyntävät yhteiskuntavastuuta joukkona välineitä, näkemyksiä, tulkintoja ja ohjelmia, joilla haetaan yritysarvoa, tuottoa ja mainetta. Toisessa ääripäässä ovat yritykset, jotka näkevät yhteiskuntavastuun moraalisenä velvoitteena. Näillä painotuseroilla on merkitystä siihen, kuinka yhteiskuntavastuuta käsitellään.

⁶² Harmaala & Jallinoja 2012, 73.

⁶³ CSR-kompassi 2013.

Tiivistetysti voidaan sanoa, että yhteiskuntavastuuta arvioidaan joko sijoitettujen resurssien hyötynä tai eräänlaisena kymmenyksenä, jonka yritys maksaa ollessaan osana yhteiskuntaa.⁶⁴

Juutisen ja Steinerin mukaan yritysvastuuseen panostaminen parantaa kilpailukykyä, mutta se edellyttää asiakkaiden asenteiden ja tarpeiden muutosten ymmärtämistä ennakkoiden. Yritys säilyttää kilpailukykyään ymmärtämällä asiakkaiden tarpeita ja pystymällä vastaamaan niihin oikeilla tuote- ja palveluratkaisuilla. Parhaassa tapauksessa pystytään myös valtaamaan uusia markkinoita.⁶⁵

Kuva 7: Yritysvastuun hyödyt⁶⁶

5 Tutkimusaineisto ja analyysimenetelmät

Tämän opinnäytetyön tutkimus on jaettu kahteen osaan, joista ensimmäinen lähestyy oikeuspoliittista tutkimusta ISO 26 000 -standardin ja Suomen lainsäädännön ohjauksesta sosiaalisen vastuun alueella. Toisen osan tutkimuksessa muodostaa empiirinen case-tutkimus, jossa toimivaan pk-yritykseen pyritään soveltamaan ISO 26 000 -standardin ohjeita. Erityisesti havainnoidaan sitä, kuinka hyvin standardi soveltuu pienelle yritykselle käytännön työvälineeksi.

⁶⁴ Laitinen 2012, 73.

⁶⁵ Juutinen & Steiner 2010, 39.

⁶⁶ Juutinen & Steiner 2010, 40.

Tutkimuksen jaottelu yllä esitetysti tukee käytännönläheistä ja työelämälähtöistä tutkimustyötä, jota ammattikorkeakoulujen ylemmät tutkinnot edustavat. Lainsäädännön ohjauksellisuudelle haetaan case-tutkimuksessa empiirisiä havaintoja.

5.1 Suomen lainsäädännön ja ISO 26 000 -standardin vertailu

Yhteiskuntavastuun edistäminen perustuu Suomen lakeihin ja Suomea sitoviin kansainvälisiin sopimuksiin sekä OECD:n, ILO:n ja YK:n yritysten vastuullisista toimintatavoista antamiin ohjeisiin, joiden edistämiseen Suomi on sitoutunut. Yhteiskuntavastuun perustana oleva suomalainen lainsäädäntö on kattavaa ja korkeatasoista.⁶⁷ Valtioneuvoston periaatepäätöksen mukaan sääntelyä pyritään parantamaan vaihtoehtoisten sääntelytapojen ja sääntelyn vaihtoehtojen käyttöä lisäämällä. Tavoitteena on uskottavien itsesääntely- ja yhteissääntelyjärjestelmien syntyminen ja kehittyminen sekä vapaaehtoisten hallintajärjestelmien käyttö. Liian tiukan tai yksityiskohtaisen lainsäädännön epäillään johtavan siihen, että yritysten edellytykset toimia tehokkaasti heikkenevät. Valtioneuvosto on sitoutunut selvittämään voidaanko erilaisia kannustinjärjestelmiä lisätä tai korvata viranomaisohjausta, jotta vastuullisesta toiminnasta tulisi kannattavampaa. Yksittäisenä linjauksena yhteiskuntavastuuraportoinnin pakollisuutta ei nähdä tarpeellisenä, vaan kansallinen lainsäädäntö todetaan riittäväksi.⁶⁸

Yhteiskuntavastuun sosiaalisen ulottuvuuden alueella vaikuttavaa lainsäädäntöä ovat henkilöistöön, yhteistyökumppaneihin, tuotteisiin ja yhteiskuntaan liittyvät säännökset. Seuraaviin alalukuihin ja taulukoihin on koottu ISO 26 000 -standardin sisällön mukaisessa järjestyksessä vertailu standardin ja lainsäädännön kesken (pois lukien kohta 6.5 ympäristö, jota ei tässä opinnäytetyössä käsitellä). Taulukoiden suluissa oleva numerointi viittaa standardin kohtiin.

Huomioituna on keskeinen lainsäädäntö yhteiskuntavastuun sosiaalisesta osa-alueesta. EU-lakia ei ole kirjattu taulukoihin näkyviin, koska Suomen lainsäädäntö on sopeutettu siihen. Mutta huomionarvoista on tunnistaa, että kansallisen lainsäädännön yläpuolella vaikuttaa EU-laki. Kansainvälisiä sopimuksia on otettu mukaan vertailuun, koska ne sitovat Suomea moraalispoliittisesti.

Pk-yrittäjän näkökulmasta oleellista on Suomen lainsäädännön tunteminen ja soveltaminen. Rikoslakia ei mainita erikseen jokaisessa kohdassa, vaikka väärinkäytöstilanteissa se tulisikin noudatettavaksi. Osittain lainsäädäntömme koskettaa useampaa standardin kohtaa muun muassa perusoikeuksien turvaaminen. Lakeja ei ole lueteltu jokaisessa kohdassa täysin kattavasti, vaan ne on sijoitettu standardin kohdan yhteyteen, jossa vaatimusten yhtymäkohdat ovat vahvat.

⁶⁷ VN 2011a, 1.

⁶⁸ VN 2011a, 5.

5.1.1 Organisaation hallintatapa

Jokainen organisaatio määrittelee johtamisjärjestelmänsä, jonka avulla se pyrkii asettamiinsa päämääriin ja toteuttaa päätöksiään. Keskeiset lainsäädännön vaatimukset osakeyhtiöille hallintonsa järjestämisestä tulevat osakeyhtiölaista sekä yhtiöjärjestyksen määrittelyistä. Yhteiskuntavastuullisuuden näkökulmasta organisaation johtamisjärjestelmän ja hallintatavan on tuettava vastuullisuuden päämäärien toteutumista niin tavoitteiden asettamisessa ja toiminnassa kuin myös seurannassa. Lainsäädäntö ei määrittele tiukasti vaatimuksia organisaation hallintotavalle, mutta yrityksen omat eettiset ohjeet, arvot, ja sisäisen tarkastuksen säännöt vaikuttavat hallintotapaan. Yrityksen sisäiset normit ohjaavat yhteiskuntavastuullisuutta ja niiden määrittelemisen vastuullisuuden näkökulmasta on keino parantaa yrityksen yhteiskuntavastuullisuutta.

Organisaation hallintatapa (6.2)

Johtamisjärjestelmän avulla organisaatio pyrkii päämääriinsä ja toteuttaa päätöksiään.

Päätöksentekoprosessit ja -rakenteet (6.2.3)

Päätöksentekoprosessit auttavat yhteiskuntavastuullisuudelle organisaatiossa asetettujen periaatteiden sekä lakien ja kansainvälisten sääntöjen noudattamista. Johtamisjärjestelmä voi sisältää esimerkiksi henkilöstön osallistamista päätöksentekoon, sidosryhmien intressien huomiointia sekä kannustimia yhteiskuntavastuullisuuteen.

Lainsäädäntö/kansainväliset sopimukset

OYL 2006/624, Yhtiöjärjestys osakeyhtiössä

Jokainen organisaatio määrittelee johtamisjärjestelmänsä. Osakeyhtiön kohdalla on ylimmän tason organisoinnissa huomioitava osakeyhtiölaki ja yhtiöjärjestykselle asetetut vaatimukset.

Taulukko 1: Lainsäädännön ja ISO 26 000 -standardin vertailu organisaation hallintatavasta

Standardin tavoitteet organisaation hallintotavalle voidaan tiivistää siten, että hallintotavassa tulisi sisällyttää päätöksentekoon ja toteuttamiseen yhteiskuntavastuun periaatteet vastuunalaisuus, avoimuus, eettinen toiminta, sidosryhmien intressien, oikeusjärjestyksen ja kansainvälisten toimintasääntöjen sekä ihmisoikeuksien kunnioittaminen.

Osakeyhtiölain uudistamistyön yhteydessä vuonna 2005 Suomen hallitus esitti tavoitteina joustavaa ja kilpailukykyistä osakeyhtiölakia, joka antaa riittävän suojan vähemmistöosakkaille. Lisäksi kiinnitettiin huomiota sidosryhmien asemaan. Ehdotuksen tavoitteena oli, että laki

antaisi mahdollisimman hyvät puitteet rehelliselle yritystoiminnalle.⁶⁹ Yhteiskuntavastuun periaatteet näkyvät myös Suomen osakeyhtiölaissa.

5.1.2 Ihmisoikeudet

Ihmisoikeudet ovat globaalisti laajalti tunnustettuja ihmisten perusoikeuksia, jotka kuuluvat ihmiselle sillä perusteella, että he ovat ihmisiä⁷⁰. Ihmisoikeudet turvataan Suomessa perustuslaissa. Jokaisen organisaation on näitä oikeuksia kunnioitettava. Ihmisoikeudet ovat usein Suomessa hyvin hoidettuja, ja merkittäviä loukkauksia paljastuu harvoin. Sen sijaan kansainvälisessä toimintaympäristössä organisaatioiden on suhtauduttava ihmisoikeuskysymyksiin erityisen huolellisesti. Useissa muissa valtioissa ihmisoikeuksien kunnioittaminen ei ole samalla tasolla kuin Suomessa, ja esimerkiksi pitkät toimitusketjut voivat heikentää valvonnan mahdollisuuksia.

Ihmisoikeudet (6.3)

Ihmisoikeudet ovat perusoikeuksia, jotka kuuluvat jokaiselle ihmiselle.

Huolellisuusvelvoite (6.3.3)

Selvilläolo- ja estämisvelvollisuus organisaation haitallisista ihmisoikeusvaikutuksista. Ihmisoikeuksien loukkaamista ei saa tapahtua.

Ihmisoikeuksiin liittyvät riskitilanteet (6.3.4)

Olosuhteiden, tilanteiden ja ympäristön tunteminen, jossa organisaatio voi kohdata haasteita tai ongelmia ihmisoikeuskysymyksissä (ennakointi).

Osallisuuden välttäminen (6.3.5)

Osallisuus tarkoittaa ihmisoikeusloukkauksen merkittävää tietoista avustamista. Osallisuus on myös lainvastaisista teoista vaikenemista tai niistä hyötymistä.

Valitusten ratkaiseminen (6.3.6)

Henkilöstön on voitava tuoda tietoon kaikki henkilöstön oikeuksien loukkaukset menettämättä oikeuttaan käyttää myös oikeudellisia menetelmiä.

Syrjintä ja heikossa asemassa olevat väestöryhmät (6.3.7)

Työntekijöiden, kumppaneiden, asiakkaiden, sidosryhmien, jäsenten tai kenenkään muun yhteistyötahon syrjiminen on kielletty ja on varattava tasavertaiset mahdollisuudet kaikille tahoille. Lisäksi tulee kunnioittaa kaikkia osapuolia.

Kansalaisoikeudet ja poliittiset oikeudet (6.3.8)

Kansalaisoikeuksiin kuuluvien oikeuksien kunnioittaminen: oikeus elämään, oikeus olla joutumatta kidutetuksi, oikeus turvallisuuteen, oikeus omistaa omaisuutta, henkilön vapaus ja oikeus tasa-arvoiseen oikeudenkäyntiin. Lisäksi oikeuksia ovat mielipiteenvapaus, oikeus ko-

⁶⁹ HE 109/2005, 1.

⁷⁰ YK 2013.

koontumiseen ja yhdistymisvapauteen, uskonvapaus, vapaus perheeseen, kotiin ja yksityisyyteen sekä oikeus julkisiin palveluihin ja vaaleihin osallistumiseen.

Taloudelliset, sosiaaliset ja sivistykselliset oikeudet (6.3.9)

Oikeuksiin kuuluvat oikeus terveyteen, koulutukseen, työhön, ravintoon, uskoon ja kulttuuriin. Oikeuksiin kuuluvat myös mahdollisuus osallistua päätöksentekoon.

Perusoikeudet työssä (6.3.10)

Turvataan Kansainvälisen työjärjestön ILO:n perusoikeudet työssä: yhdistymisvapaus, kollektiivinen neuvotteluoikeus, pakkotyön poistaminen, lapsityövoiman käytön kieltä sekä työmarkkinoilla ja ammatinharjoittamisen yhteydessä tapahtuvan syrjinnän poistaminen.

Kansainväliset sopimukset/lainsäädäntö

ILO:n yleissopimukset

- Kansainvälisiä sopimuksia työelämän säännöistä, joilla vähennetään epätervettä kilpailua työoloilla ja työehdoilla. Sopimuksilla on ollut merkittävä vaikutus Suomen työlainsäädäntöön ja työelämään.

YK:n yleinen ihmisoikeusjulistus, Yleissopimukset: kansalais- ja poliittiset sopimukset (KP) sekä taloudelliset, sosiaaliset ja sivistykselliset oikeudet (TTS)

- Julistus sisältää 30 artiklaa, keskeisenä julkilausumana ihmisten vapaus ja tasavertaisuus arvostaan ja oikeuksiltaan.

PL 1999/731

YhdenvertaisuusL 2004/21

Tasa-arvoL 1986/609

- Määrittellään perusoikeudet Suomessa, kuten yhdenvertaisuus, oikeus vapauteen, liikkumisvapaus, yksityiselämänsuoja, sananvapaus, yhdistymisvapaus

VN periaatepäätös 14.4.2011

- Valtioneuvoston periaatepäätös yhteiskunta- ja yritys vastuusta

Taulukko 2: Lainsäädännön ja ISO 26 000 -standardin vertailu ihmisoikeuksista

Suomalaisessa työelämässä ja yhteiskunnassa käydään keskustelua tasa-arvosta etenkin naisten ja miesten välillä, syrjinnästä sekä ajoittain yksityisyyden suojasta työelämässä. Kansainvälisiä sopimuksia ja kansallista lainsäädäntöä voidaan arvioida noudatettavan hyvin Suomessa. ISO 26 000 -standardin vaatimukseen vastaaminen suomalaisessa organisaatiossa täyttyy lain vaatimusten noudattamisella. Yhteiskuntavastuullisuutta voi osoittaa lainvaatimusten yli kehittämällä esimerkiksi joustavia menettelyjä tiedonkulun varmistamiseksi, jolla turvataan epäkohtien esilletuonnin oikeudenmukainen käsittely, sekä huomioimalla erityisesti toimintarajoitteiset henkilöt tai kehittämällä yksilöiden osaamisen vahvistamiseen liittyviä koulutusmahdollisuuksia.

Standardin ohjeena on ihmisoikeuksien kunnioittaminen ja niiden turvaaminen sekä syrjinnän estäminen. ILO:n yleissopimusten tavoitteena on vähentää epätervettä kilpailua työoloilla ja työehdoilla. YK:n ihmisoikeusjulistuksen keskeinen lausuma on ihmisten tasa-arvo ja vapaus. Suomen perustuslain ensimmäisen pykälän mukaan valtiosääntö turvaa ihmisarvon loukkamattomuuden ja yksilön vapauden ja oikeudet sekä edistää oikeudenmukaisuutta yhteiskunnassa. Lisäksi kansallisessa lainsäädännössä on erikseen annettu lakeja, jotka koskevat tasa-arvoa ja yhdenvertaisuutta. Valtioneuvoston periaatepäätöksen mukaisesti lähtökohtana Suomessa on, että ihmisoikeussopimusten toteutumista vahvistetaan osallistumalla aktiivisesti kansainvälisiin prosesseihin. Lisäksi yrityksiä rohkaistaan noudattamaan toimintaohjeita ja kunnioittamaan ihmisoikeuksia myös silloin, kun alihankintaketjut ovat pitkiä ja valvonta vaikeaa. Standardin ja lainsäädännön tavoitteita voidaan pitää yhteneväisinä, mutta kansallisella tasolla on annettu tarkemmat säädökset.

5.1.3 Työelämän käytännöt

Työelämän käytännöillä tarkoitetaan kaikkia toimintaperiaatteita ja käytäntöjä, jotka liittyvät organisaatiossa tehtävään, organisaation tekemään tai organisaation puolesta tehtävään työhön. Organisaatiolla on myös vastuu työstä, jota ulkopuoliset tekevät sen puolesta.⁷¹ Suomen työlainsäädäntö on perinteisesti kattava johtuen työntekijöiden korkeasta järjestäytymisasteesta ja työmarkkinajärjestöjen merkittävästi vaikutusvallasta yhteiskunnassa.

Työelämän käytännöt (6.4)

Työelämän käytännöt kattavat kaikki toimintaperiaatteet ja käytännöt, jotka liittyvät organisaation tekemään tai sen puolesta tehtävään työhön (myös alihankinta).

Työllisyys ja työsuhteet (6.4.3)

Sopimusosapuolilla on yhtäläiset mahdollisuudet vaikuttaa työsuhteen ehtoihin, pyrkimys pitkiin työsuhteisiin, sopimussuhteesta riippumatta osapuolilla on oikeus tietä oikeutensa ja vastuunsa. Osapuolilla on oikeus neuvotteluun ristiriitatilanteissa ja työntekomaan lainsäädännön kunnioittaminen.

Työehdot ja sosiaalinen turvallisuus (6.4.4)

Työolosuhteisiin liittyvät palkka ja muut korvaukset, sisältäen työajan, lepoajat, vuosilomat, kurinpito- ja irtisanomiskäytänteet, äitiysturva ja hyvinvointiseikat. Sosiaalinen turvallisuus takaa lain noudattamisen ja organisaation käytänteet, joiden avulla lievennetään tulojen pienenemisestä tai menettämisestä aiheutuvia taloudellisia vaikeuksia.

Yhteiskunnallinen vuoropuhelu (6.4.5)

⁷¹ Tuominen 2010, 31.

Henkilöstön kanssa käsitellään jatkuvasti organisaatiolle ja henkilöstölle tärkeitä asioita. Pidetään yllä hyviä suhteita työntekijöiden edustajiin ja ammattiyhdistysliikkeisiin. Sisältää myös vuoropuhelun kansainvälisesti.

Terveys ja turvallisuus työssä (6.4.6)

Henkilöstön työterveyden ja -turvallisuuden edistäminen sekä edellytysten luonti fyysiseen, henkiseen ja sosiaaliseen hyvinvointiin sekä terveysongelmien ja tapaturmien ehkäisy.

Inhimillinen kehitys ja koulutus työpaikalla (6.4.7)

Henkilöstön kykyjen parantaminen ja toiminta, joka antaa jokaiselle mahdollisuudet pitkään ja terveeseen elämään, tietoon ja kunnolliseen elintasoon. Lisäksi parannetaan henkilöstön työllistettävyyttä lisäämällä työkokemuksia ja pätevyyttä.

Lainsäädäntö/kansainväliset sopimukset

TyöSopL 2001/55

TAikaL 2001/605

TEhtol 1946/436 ja alakohtaiset työehtosopimukset

NuorL 1993/998 (alle 18-vuotiaat)

StmL 1963/366

HenkilöstörahastoL 2010/934

PTL 1998/866

HeTiL 1999/523

YksTL 2004/759

TilaajavastuuL 2006/1233

TyöttömyysturvaL 2002/1290

- Työlainsäädännön lähtökohtana on työntekijän suojeluperiaate. Työlainsäädännössä on ehdottomia säännöksiä, joista ei sopimuksin voi poiketa työntekijän vahingoksi. Lainsäädäntöä valmistellaan kolmikannassa työnantajien ja työntekijöiden etujärjestöjen kanssa. Lainsäädäntöön on merkittävästi vaikuttanut ILO:n yleissopimukset.

TTurvL 2002/738

TSVal 2006/44/2006

TapVL 1948/608

AmmattitautiL 1988/1343

TyöterveyshuoltoL 2001/1383

- Työnantaja vastaa työpaikan työsuojelusta ja on velvollinen huolehtimaan työntekijöiden turvallisuudesta ja terveydestä töissä. Työnantaja vastaa perehdytyksestä ja vaaran arvioinnista sekä järjestää työterveyshuollon. Työntekijän on noudatettava määräyksiä.

VLL 2005/162

AmmKoulutusL (oppisopimus) 1998/630

OVL 1979/273

VuorotteluvapaaL 2002/1305

- Työntekijöiden pisin vuosittaista työaika lyhentävä vapaajakso on vuosiloma. Lisäksi työntekijällä on oikeus tietyin edellytyksin pitää vapaita, joista säädetään useissa laeissa. Vapaat liittyvät perhe-elämän turvaan ja työhyvinvointiin sekä sivistyksellisiin oikeuksiin.

YTL 334/2007

- Edistää yrityksen ja sen henkilöstön välistä vuorovaikutusta, joka perustuu henkilöstölle oikea-aikaisesti annettuihin riittäviin tietoihin yrityksen tilasta ja sen suunnitelmista.

Taulukko 3: Lainsäädännön ja ISO 26 000 -standardin vertailu työelämän käytännöistä

Työntekijöiden järjestäytyminen ja tietoisuus pitävät osaltaan yllä vahvaa seurantaa lainsäädännön noudattamisesta organisaatioissa. Suomen työelämän lait täyttävät hyvin ISO 26 000 -standardin vaatimukset. Haasteena suomalaisessa työelämässä on ehkä tarkkojen säädösten huolellinen noudattaminen. Yhteiskunnassamme työehtoja säädellään ammattialakohtaisesti sovittujen työehtosopimusten kautta, jotka täydentävät yleis- ja erityislakeja. Yritysten yhteiskunnallinen vuorovaikuttaminen on Suomessa kanavoitu työnantajajärjestöjen ja yrittäjäjärjestöjen kautta, mutta paikallisella tasolla yrittäjä saattaa jäädä melko yksin yrittäessään ylläpitää yhteiskunnallista keskustelua. Kuntien viranomaiset ja elinkeinotoiminnot saattavat olla hajautettu tai muuten hankalasti löydettävissä sekä paikallisen yrittäjäjärjestön toiminta on usein melko vaatimatonta etenkin pienillä paikkakunnilla. Vuorovaikuttamisen tahoja löytyy paljon, joten vaikuttamisen laajuutta on arvioitava kriittisesti ja yrityslähtöisesti.

Standardin vaatimukset ylittävää toimintaa on havaittavissa useissa suomalaisissa yrityksissä. Usein toimenpiteet liittyvät työntekijöiden hyvinvointiin, työssäjaksamiseen ja koulutukseen. Näiden toimenpiteiden vaikuttavuuden arviointia ei tässä yhteydessä tutkita, mutta yleisenä havaintona voidaan todeta, että parannettavaa työelämästä yhä löytyy. Tästä kertovat esimerkiksi ennenaikaisten eläköitymisten tai masennusdiagnoosien määrät. Työ- ja elinkeinoministeriö on asettanut tavoitteeksi, että vuonna 2020 suomalainen työelämä on Euroopan parasta⁷².

Standardin tavoitteena on huomioida yhteiskuntavastuullisuuden periaatteiden mukaan organisaation toiminnot, jotka liittyvät siellä tehtävään työhön. Tavoitteena on turvallinen, jaksamista tukeva ja kehitysmahdollisuuksia tarjoava työ. Suomen työlainsäädännön lähtökohtana on työntekijän suojeluperiaate heikompana osapuolena. Työlainsäädännön vaatimukset ovat kattavat ja vahvemmat kuin standardin ohjeet. Tavoitteet ovat yhdenmukaisia standardin kanssa. Työlainsäädäntöä on kirjattu taulukkoon kolme. Työ- ja elinkeinoministeriön työelämä 2020-ohjelman tavoitteena on Euroopan paras työelämä vuosikymmenen loppuun men-

⁷² Työelämä 2020 -hanke 2013.

nessä. Ohjelma osoittaa ajankohtaista sitoutumista työelämän käytäntöjen kehittämiseen edelleen Suomessa.

5.1.4 Oikeudenmukaiset toimintatavat

Oikeudenmukaisten toimintatapojen vaatimus liittyy organisaation ja julkishallinnon organisaatioiden väliseen toimintaan. Samat vaatimukset liittyvät kumppaneiden, toimittajien, alihankkijoiden, kilpailijoiden ja niiden järjestöjen, joiden jäsen organisaatio on, välisiin suhteisiin. Oikeudenmukaisiin toimintatapoihin liittyviä kysymyksiä ovat korruption ehkäiseminen, vastuullinen julkiseen elämään osallistuminen, oikeudenmukainen kilpailu, yhteiskuntavastuun edistäminen ja omistusoikeuksien kunnioittaminen.⁷³

Oikeudenmukaiset toimintatavat (6.6)

Oikeudenmukaisten toimintatapojen vaatimus liittyy organisaation ja julkishallinnon organisaatioiden väliseen toimintaan sekä toimintaan kumppaneiden, toimittajien alihankkijoiden, kilpailijoiden ja järjestöjen kanssa.

Korruption ehkäisy (6.6.3)

Korruption riskien tunnistaminen ja toiminta korruptiota, lahjontaa ja kiristystä vastaan.

Vastuullinen poliittinen osallistuminen (6.6.4)

Poliittisen toiminnan tukeminen edistään koko yhteiskunnan hyötyä, mutta vältetään manipulointia, pelottelua ja painostusta, jotka voivat rappeuttaa poliittista prosessia.

Oikeudenmukainen kilpailu (6.6.5)

Organisaatio tukee kilpailua edistävän politiikkaa, tuntee kilpailulainsäädännön ja toimii sen mukaan.

Yhteiskuntavastuun edistäminen organisaation vaikutuspiirissä (6.6.6)

Vaikutetaan muihin organisaatioihin hankinta- ja ostopäätöksiä kautta sekä tarjotaan opastusta yhteiskuntavastuun periaatteiden noudattamiseksi.

Omistusoikeuksien kunnioittaminen (6.6.7)

Huolehditaan omaisuudesta ja sen kasvusta tuottamatta vaaraa omalle henkilökunnalle tai ulkopuolisille. Kunnioitetaan myös sellaisia oikeuksia, joita ei ole laissa määritelty, mutta ne koetaan arvokkaiksi henkilökunnan tai yhteiskunnan puolelta.

Kansainväliset sopimukset/lainsäädäntö

YK:n korruption vastainen yleissopimus, josta Suomessa annettu:

Tasavallan presidentin asetus korruption vastaisen Yhdistyneiden Kansakuntien yleissopimuksen voimaansaattamisesta ja yleissopimuksen lainsäädännön alaan kuuluvien määräysten voimaansaattamisesta annetun lain voimaantulosta 2006/58

⁷³ Tuominen 2010, 55.

- Suomi on saattanut voimaan kansainvälisen korruption vastaisen sopimuksen.

Euroopan neuvoston korruption vastaiset sopimukset, Neuvoston päätös 2008/801/EY

Vastuullinen tuontikauppa

- ILO:n yleisopimukset ja YK:n ihmisoikeuksien yleismaailmallinen julistus

- Vastuulliseen tuontikauppaan liittyvät sitoumukset:

työnteon vapaaehtoisuus, järjestäytymis- ja neuvotteluoikeudet turvattava, lapsityövoimakäyttökielto, palkan tulee riittää perustarpeisiin, työajan kohtuullisuus, syrjintäkielto. Suomessa teollisuuden ja kaupan alan yrityksen keskuskauppakamarin koordinoimina sopivat vastuullisen tuontikaupan periaatteista 2001⁷⁴.

RL 1889/39

- Rikoslain mukaan lahjonta on rangaistavaa

KilpailuL 2011/948

JulkHankL 2007/348

Valtion tukisääntely

- Kilpailupolitiikan tavoitteena on luoda terveen kilpailun ympäristö Suomessa ja varmistaa yritysten tasapuoliset toimintaedellytykset.

VN periaatepäätös 14.4.2011

- Valtioneuvoston periaatepäätös yhteiskunta- ja yritysvastuusta

Taulukko 4: Lainsäädännön ja ISO 26 000 -standardin vertailu oikeuden mukaisista toimintatavoista

Suomalaisissa organisaatioissa pk-sektorilla ei kovin usein nouse esiin korruptiota, mutta laajemmin kansainvälisesti toimivista yrityksistä saamme näitä uutisia ajoittain kuulla. Viime vuosina merkittävää kohua on herättänyt muun muassa Patria Oyj:n panssariajoneuvokaupat. Korruption havaitseminen ja estäminen jo pienessä mittakaavassa kuuluvat yhteiskuntavastuullisen yrityksen toimintaan. Poliittinen vaikuttaminen on yleistä myös suomalaisessa yhteiskunnassa organisaatioiden toimesta. Avoin lobbaustoiminta on hyväksyttävää, mutta uhkailu, harhaanjohtaminen tai pakottaminen on kiellettyä. Poliittisessa vaikuttamisessa rajan tekeminen vaikuttamisen ja painostamisen välillä on yksilön kokemukseen liittyvä tunne, joten vaikuttamisen avoimuus ja huolellinen harkinta ovat välttämättömiä yhteiskuntavastuullisessa toiminnassa.

Vastuullinen tuontikauppa liittyy sekä alihankkijoiden kohteluun että oikeudenmukaiseen kilpailuun. Vastuullisen tuontikaupan periaatteiden taustalla vaikuttavat ILO:n yleissopimukset ja YK:n ihmisoikeusjulistus. Tuontikauppaa harjoittavan organisaation on tunnettava valmistusolosuhteet ja vastattava yhteiskuntavastuullisena toimijana muun muassa ihmisoike-

⁷⁴ EK 2006, 22.

uskysymyksiin myös näiltä osin. Tuotantoketju voi olla vaikeasti todennettavissa etenkin pk-yrityksen selvitysresursseilla.

Kilpailulainsäädännöllä turvataan yritysten tasa-arvoiset toimintaedellytykset ja edistetään tervettä kilpailua. Laki julkisista hankinnoista on Suomessa noussut toistuvasti keskusteluun. Julkisen hankintojen lain ensimmäisen pykälän mukaan lain tavoitteena on tehostaa julkisten varojen käyttöä, edistää laadukkaiden hankintojen tekemistä sekä turvata yritysten ja muiden yhteisöjen tasapuolisia mahdollisuuksia tarjota tavaroita, palveluita ja rakennusurakointia julkisten hankintojen tarjouskilpailuissa. Useilla aloilla julkinen sektori on suuri asiakas ja hankkija, jolloin organisaatioilla tulee olla riittävä osaaminen tarjouskilpailuun osallistumiseksi. Julkisten hankintojen lainsäädännöstä järjestetään esimerkiksi paljon koulutusta organisaatioille. Kilpailuttaminen on myös luonut kokonaan oman ammattikuntansa, konsultit, jotka hoitavat kilpailuttamista.

Oikeudenmukaiset toimintatavat sisältävät yhtenäisiä vaatimuksia Suomen lainsäädännön kanssa. Valtioneuvoston periaatepäätöksen mukaan tavoitteena on, että Suomi on maailman vähiten korruptoitunut maa ja harmaan talouden torjuntaa toteutetaan ja tehostetaan. Toisaalta standardin vaatimukset liittyvät tässä kohdassa osittain osallistumiseen ja edistämiseen, joiden laajuuden voidaan ajatella kuuluvan organisaation omaan harkintaan.

5.1.5 Kuluttaja-asiat

Organisaatio vastaa siitä, että sen antamat tiedot ovat todenmukaisia ja käytetyt markkinointi- ja sopimuskäytännöt ovat avoimia ja oikeudenmukaisia sekä edistävät kestävästä kulutuksesta. Kuluttajiin ja asiakkaisiin kohdistuvat vastuut sisältävät tuotteiden ja palveluiden käytön aiheuttamien riskien pienentämisen. Tällä tarkoitetaan luotettavien valmistus- ja jakeluprosessien käyttämistä, hyvää käyttöohjeistamista sekä tarvittaessa tuotteiden poistamista markkinoilta.⁷⁵

Kuluttaja-asiat (6.7)

Organisaation vastuut kuluttajien ja asiakkaita kohtaan sekä tuotevastuu.

Markkinointi- ja sopimuskäytännöt (6.7.3)

Noudatetaan hyviä kauppatapoja markkinoinnissa ja sopimuskäytännöissä. Tiedot tuotteista ja palveluista ovat totuudenmukaisia ja ymmärrettäviä.

Kuluttajien terveyden ja turvallisuuden suojaaminen (6.7.4)

Kuluttajille ei saa syntyä tuotteista eikä palveluista terveys- tai turvallisuusvaaraa, jos niitä käytetään neuvotulla tavalla ja ennakoitavissa olevat väärinkäyttötavat on tunnistettava ja

⁷⁵ Tuominen 2010, 63.

riskit ehkäistävä. Kuluttajien on saatava ohjeet käytöstä.

Kestävä kulutus (6.7.5)

Organisaatio tarjoaa yhteiskuntaa ja ympäristöä hyödyttäviä tuotteita ja palveluita sekä pienentää haitallisia vaikutuksia.

Asiakaspalvelu, asiakastuki ja riitojen ratkaisu (6.7.6)

Kuluttajan on saatava selkeät ohjeet oikeasta käytöstä ja ongelmien ratkaisusta sekä mahdollisesta hyvityksestä. Organisaation vastuulla on myynnin jälkeinen seuranta.

Asiakastietojen suojaaminen ja yksityisyys (6.7.7)

Organisaatio hankkii, käsittelee ja suojaa asiakas- ja henkilötietoja hyväksyttävillä ja luotettavilla menettelyillä.

Välttämättömyyspalvelujen saavutettavuus (6.7.8)

Organisaatio tekee oman osuutensa perustarpeisiin kuuluvien tuotteiden ja palveluiden saatavuuteen. Vastuu on valtioilla, mutta organisaatiot voivat itse vaikuttaa esimerkiksi ulkomailla perustarvetuotteiden saatavuuteen tai energian toimittamisen jatkamiseen kohtuullisen ajan huolimatta maksuhäiriöistä.

Kuluttajatieto ja tietoisuus (6.7.9)

Organisaatio edistää vastuullista kuluttamista toimittamalla tuotteista ja palveluista tietoa. Tämä ei vapauta organisaatiota vastuista vahinkotilanteissa.

Lainsäädäntö/kansainväliset sopimukset

KuluttajaL 1978/38

KuluttajaturvaL 2011/920

TVastuuL 1990/694

- EU-lait: tuotedirektiivit ja markkinavalvontaa sekä tuoteturvallisuutta koskevat asetukset. Tuotteiden käyttäjän turvallisuutta ja oikeuksia säättävät lait, sisältävät myös vastuullinen markkinoinnin säädökset.

HeTiL 1999/523

SVTS 2004/516

YksTL 2004/759

- Oikeus yksityisyyden suojaan on perusoikeus. Henkilötietojen suojasta ja käsittelystä säädetään muun muassa yllä mainituissa laissa.

Taulukko 5: Lainsäädännön ja ISO 26 000 -standardin vertailu kuluttaja-asioista

Suomessa kuluttajansuojalaki, kuluttajaturvallisuuslaki ja tuotevastuulaki vastaavat standardin tämän kohdan vaatimuksia. Periaatteena standardin vaatimuksissa on avoin ja todenmukainen viestintä, jolla suojataan kuluttajien terveyttä ja turvallisuutta sekä vastataan mah-

dollisissa riskitilanteissa organisaation vastuiden mukaisesti. Lisäksi tulee edistää vastuullisuutta kuluttamisessa ja huolehtia tietosuojasta asiakastiedon käsittelyssä.

Lainsäädännön minimitason ylittävää yhteiskuntavastuullista toimintaa on mahdollista kuluttaja-asioissa toteuttaa lisäämällä viestinnän avoimuutta ja selkeyttä sekä kehittämällä tuotteita ja palveluita edistämään vastuullisuutta. Tuotekehitystoiminta on yksi keskeinen toiminto organisaatioissa, jolla pystytään lisäämään vastuullisuutta kuluttaja- ja tuotevastuuasiossa. Esimerkkinä Lassila & Tikanoja Oyj:n joutsenmerkitty siivouspalvelu, jolla vastattiin asiakkaiden tarpeeseen, korostettiin selkeää asiakasviestintää ja ohjattiin kuluttamista sekä tuotantoa vastuullisempaan suuntaan.

5.1.6 Yhteisön toimintaan osallistuminen ja yhteisön kehittäminen

Organisaatiolla tulee olla suhde yhteisöihin, joissa se toimii ja vaikuttaa. Suhde perustuu osallistumiseen, jonka tarkoituksena on edistää yhteisön kehitystä. Yhteisön toimintaan osallistuminen ja kehittävä työ ovat oleellinen osa yhteiskuntavastuullisuuden mukaista toimintaa. Yhteisöllä tarkoitetaan esimerkiksi asutusta organisaation läheisyydessä tai virtuaaliyhteisöä.⁷⁶

Yhteiskuntavastuun sosiaalisen ulottuvuuden näkökulmasta osallistumisen vaikutusten pitäisi näkyä demokratian ja kansalaistoiminnan vahvistumisena sekä yksilöiden yhteisöllisyyden lisääntymisenä. Kehittyneissä maissa aktiivisen osallistumisen ja vaikuttamisen merkitys korostuu tulevaisuudessa, kun yritykset, yksilöt, julkinen sektori ja muut yhteisöt toimivat verkostoituneena. Samaan aikaan tietoyhteiskunnassa sähköiset välineet tarjoavat nopean ja helpon keinon verkostoitua ja osallistua yhteisöjen toimintaan. Verkostoituminen on globaalia ja yhteisöt voivat olla hyvinkin laajoja, mutta samaan aikaan yhteiskuntavastuullisuus velvoittaa osallistumaan paikallisesti siellä, missä organisaation toiminta tapahtuu.

Yhteisön toimintaan osallistuminen ja yhteisön kehittäminen (6.8)

Organisaatiolla tulee olla yhteys asutukseen tai vastaavaan yhteisöön, jonka läheisyydessä se toimii. Kunnioittava toiminta vahvistaa demokratiaa ja kansalaistoimintaa.

Yhteisön toimintaan osallistuminen (6.8.3)

Organisaatio osallistuu yhteiskunnan instituutioihin ja yhteiskunnan ryhmiin sekä yksilöiden verkostoihin tavoitteenaan huomioida näiden intressit.

Koulutus ja kulttuuri (6.8.4)

Organisaatio edistää koulutuksen laatua, paikallista tietämystä ja lukutaidottomuuden poistamista.

⁷⁶ Tuominen 2010, 77.

Työpaikkojen luominen ja valmiuksien kehittäminen (6.8.5)

Työpaikkoja luodaan köyhyyden poistamiseksi ja taloudellisen kehityksen edistämiseksi.

Teknologian kehittäminen ja saavutettavuus (6.8.6)

Tieto- ja viestintäteknologia on keskeistä nykyajassa ja sen hyötykäyttöä on pyrittävä lisäämään organisaation toimintaympäristössä.

Vaurauden ja toimeentulon luominen (6.8.7)

Organisaatio täyttää verovelvoitteensa ja toimii vain sellaisten tahojen kanssa, jotka kunnioittavat lainsäädäntöä. Oikeudellisten sääntöjen muuttamista ajetaan poliittisen prosessin kautta.

Terveys (6.8.8)

Terveyspalveluiden saatavuutta kehitetään, vaikka se olisi valtion vastuulla. Kansanterveyteen kohdistuvat uhat voivat vaikuttaa vakavasti koko yhteisöön.

Yhteiskunnallinen sijoittaminen (6.8.9)

Yhteiskunnalliset investoinnit suunnitellaan yhdessä yhteisöjen ja asiantuntijoiden kanssa tavoitteena vastata yhteisön tarpeisiin ja ylläpitää niiden avulla suhteita yhteisöön.

Lainsäädäntö/kansainväliset sopimukset**Keskeinen verolainsäädäntö Suomessa:**

- TuloveroL 1992/535
- EVL 1968/360
- MTL 1967/543
- VerL 1995/1558
- AVL 1993/1501
- EPL 1996/1118
- PerVL 1940/378

Taulukko 6: Lainsäädännön ja ISO 26 000 -standardin vertailu yhteisön toimintaan osallistumisesta ja yhteisön kehittämisestä

Suomen lainsäädäntö ei ohjaa osallistumista kovinkaan vahvasti. Ympäristöasioiden osalta ympäristövaikutusten arviointi- ja ympäristölupaprosessit ottavat paikallisen yhteisön mukaan organisaation toiminnan suunnitteluun ja arviointiin. Verotusta ja ympäristö- ja kaavoitusasioita lukuun ottamatta lainsäädäntö ei ohjaa tämän standardin kohdan sisältöä. Yrityksillä on käytännössä useita keinoja ylittää lainsäädännön vaatimukset ja parantaa omaa vastuullista toimintaansa.

Kansainvälisessä toimintaympäristössä esimerkkejä osallistumisesta ja yhteisön kehittämisestä ovat esimerkiksi kaivojen tai koulujen rakentaminen kehitysmaissa sekä yritysten toteuttama

hyväntekeväisyys. Kotimaassa löydämme esimerkkejä urheiluhalleista, jotka yritykset ovat rakentaneet ja näin tukevat paikallista nuorisoseuratyötä.

5.2 Case-tutkimus ISO 26 000 -standardin soveltamisesta

ISO 26 000 -standardin soveltamista varten selvitettiin valmiita työkaluja, joiden avulla yritys voi lähteä käyttöönottamaan ohjeistusta. Keskeiset löydetyt työkalut ovat CSR-kompassi⁷⁷, Global Compact -viitekehys⁷⁸, Human Right Compliance Assessment⁷⁹ ja Ecologian Handbook for Implementers of ISO 26 000. Lisäksi tarkasteltiin GRI-raportointimallin soveltumista tarkoitukseen.

CSR-kompassi on työ- ja elinkeinoministeriön pohjoismaisessa yhteistyössä julkaisema sähköinen työkalu yrityksille ja julkisyhteisöille. Kompassin käytettävyys todettiin alustavan yrittäjähaastattelun perusteella toissijaiseksi vaihtoehdoksi, koska Ecologian Handbook tarjosi helposti sovellettavia taulukkomuotoisia työkaluja. Global Compact ja Human Right Compliance Assessment eivät vastanneet tarkoitukseen soveltaa standardia käytäntöön alusta lähtien. Global Compact-viitekehys sisältää kymmenen periaatetta, joihin sitoudutaan. Periaatteet ovat yhdenmukaisia YK:n ja ILO:n julkilausumien kanssa. Työkaluna Global Compactin taulukot ovat laajoja ja yrittäjä koki ne vaikeiksi. Human Right Compliance Assessment kohdistuu lähinnä ihmisoikeuskysymyksiin, ja niitä ei lähinnä Suomen markkinoilla toimivassa yrityksessä nähty niin oleellisina. GRI ohjaa raportointiin, joka ei alkuvaiheessa ollut kiinnostava toimenpide pk-yritykselle.

Ecologian Handbook for Implementers of ISO 26 000 (jatkossa käsikirja) vastasi parhaiten tarpeeseen saada konkreettisia työkaluja standardin soveltamiseen. Työkalut olivat englanniksi pdf-muodossa. Valmistelemina töinä käsikirjan taulukot suomennettiin ja tehtiin excel-muotoisiksi taulukoiksi käytettävyyden takia. Taulukot ovat liiteaineistona.

Käsikirjan toimintamalli perustuu kuusivaiheiseen prosessiin, jossa ensin arvioidaan nykytila sekä seitsemän hallinnointijärjestelmän ydinaihetta, tarkastellaan sidosryhmiä ja suunnitellaan parannuskohteet sekä raportoidaan ja hyödynnetään standardin implementointia.⁸⁰ Case-tutkimukseen otettiin prosessin neljä ensimmäistä vaihetta siten, että parannuskohteiden tunnistaminen jäi yrityksen omaan tietoon.

⁷⁷ CSR-kompassi 2013.

⁷⁸ YK 2013.

⁷⁹ Danish Institute for Human Rights 2013.

⁸⁰ Ecologia 2011, 7.

5.2.1 Tutkimuksen kulku

Case-tutkimus yritys ympäristön tarjosi Riihimäen Ritema Oy (jatkossa Ritema), joka on vuonna 1997 perustettu metallialan alihankintayritys. Yritys toimii Riihimäellä ja työllistää 18 henkilöä, joista naisia vain yksi. Riteman omistavat kaksi yksityishenkilöä tasan jaetulla 50 prosentin omistusosuudella. Yrityksen suurimpia asiakkaita ovat huonekalu- ja ajoneuvoteollisuus. Keskeiset tuotantoprosessit ovat ohutlevyn leikkaus ja särmäys sekä putken leikkaus ja taivutus, hitsaus roboteilla ja manuaalisesti, kokoonpano ja pintakäsittelyä pulverimaalaus. Yritys on erikoistunut vaatimaan piensarjatuotantoon ja asiakkaiden kanssa yhdessä tehtävään tuotekehitykseen.

Ritema kiinnostui osallistumaan yhteiskuntavastuuohjeen soveltamiseen, koska heille on tuttua reagoida asiakastarpeisiin ja -odotuksiin. Yrittäjät olivat tunnistaneeet jo markkinoiden vaateita vastuulliseen toimintaan lähinnä ympäristöasioissa. Toistaiseksi yrityksellä ei ole standardien mukaan määriteltyjä hallintajärjestelmiä laatu-, ympäristö- tai työturvallisuusjohtamisen hallintajärjestelmiä. Yrityksen toiminta ei myöskään vaadi ympäristölupaa.

Case-tutkimuksen toteutus käynnistyi elokuussa 2013 yrittäjien tapaamisella, jossa esiteltiin yhteiskuntavastuu ja ISO 26 000 -standardi. Tapaamisen yhteydessä käytiin läpi potentiaaliset valmiit työkalut soveltamistyöhön ja päädyttiin valitsemaan Ekologian käsikirja. Englanninkieliset taulukot käännettiin suomeksi ennen työn aloittamista. Tukena keskustelussa hyödynnettiin Kari Tuomisen Yhteiskuntavastuuopas ISO 26 000 -itsearviointin työkirjaa.

Case-tutkimus toteutettiin neljänä työpajana, joissa haastattelun ja tyhmätyöskentelyn avulla käsiteltiin yhteiskuntavastuuta. Lisäksi yritys piti yllä asiaa itse henkilöstöpalavereissa ja asiakastapaamisissa. Tapaamiset toteutettiin elo- ja syyskuussa 2013. Tapaamisten välissä tehtiin puhtaaksikirjoitus- ja analyysityötä. Työskentely onnistuttiin rytmittämään hyvään aikatauluun, joka piti asian käsittelyn ajankohtaisen muutaman kuukauden ajan.

5.2.2 Tutkimuksen havainnot

Case-tutkimuksen aloitustapaamisessa havainnoitiin yrittäjien ymmärrystä yhteiskuntavastuusta sekä pyrittiin selvittämään lainsäädännön tuntemisen taso. Yhteiskuntavastuu käsitteenä ja sen jaottelu eivät olleet entuudestaan tuttuja, mutta sisältö tunnettiin hyvin. Vaadittu lainsäädäntö tunnettiin melko hyvin. Tämä johtui ainakin osittain pitkistä yrittäjä- ja työnantajaurista. Lisäksi yrittäjät vaikuttivat arvostavan ja toimivan itse eettisesti. Tämä ilmeni esimerkiksi hyvistä tiedoista siinä, mitä asioita tulisi pystyä huomioimaan enemmän, sekä halusta osallistua ja tukea työntekijöitä ja ulkopuolisia tahoja. Johdon ja henkilöstön

keskinäiset välit vaikuttivat avoimilta ja vapaamuotoisilta. Työilmapiiriä oli arvioitu melko hyväksi aiemmin tehdyissä tutkimuksissa. Työsuhteet olivat pääsääntöisesti olleet pitkiä.

Nykytila-arvioinnin yhteydessä vastuullinen yritystoiminta nähtiin ensisijaisesti lainsäädännön vaatimusten noudattamisena sekä pienimuotoisena vapaaehtoisena toimintana. Vapaaehtoisesti yritys järjestää henkilökunnalle työssäjaksamista tukevaa toimintaa sekä yhteisiä vapaaajan viettoja. Yritys työllistää useita ulkomaalaisperäisiä työntekijöitä, joten suvaitsevaisuutta ja tasa-arvo asioita on jouduttu työyhteisössä käsittelemään. Lisäksi yritys on tukenut pyydettyä paikallisen Punaisen Ristin toimintaa esimerkiksi uudelleen pintakäsittelmällä heidän keräysastioitaan. Yleisesti lainsäädännön vaatimukset koettiin raskaina ja yrittäjillä oli hieman vaikeuksia tunnistaa, mihin muihin toimenpiteisiin olisi resursseja tulevaisuudessa.

Yhteiskuntavastuun osa-alueittaisessa tarkastelussa tärkeiksi asioiksi nousivat työelämän käytännöt ja kuluttaja-asiat. Työelämän käytännöllä halutaan erityisesti vaikuttaa henkilöstön viihtyvyyteen, turvallisuuteen, työssäjaksamiseen ja motivaatioon. Kuluttaja-asioista nousivat esiin potentiaaliset maineriskit, jos asiakastyytyväisyys ja -turvallisuus eivät ole kohdallaan. Organisaation hallintatapaa ei pidetty tärkeänä, vaikka yritys parhaillaan kehittää vahvasti myös hallintoaan, joten sen voisi tulkita yrittäjien kannasta huolimatta tärkeäksi. Muiden osa-alueiden kohdalla todettiin olevan jo tehtyjä toimenpiteitä, mutta joitain uusia mahdollisuuksiakin ilmeni keskustelussa.

Keskeiset nykytoimenpiteet ovat lainsäädännön jatkuva seuranta ja vaatimusten täyttäminen, henkilöstön hyvinvointiin tehtävät lisäpanostukset, oppilaitosyhteistyö sekä keskiasteen että ammattikorkeakoulun kanssa, henkilöstön osallistaminen päätöksentekoon, monikulttuurisuuden kunnioittaminen työpaikalla ja verkostoituminen muiden yrittäjien sekä julkisten toimijoiden kanssa. Lisäksi ympäristöasioiden hoidossa pyritään mahdollisimman pieneen kuormitukseen ja henkilöstöä on koulutettu vapaaehtoisesti. Vastuulliseen poliittiseen toimintaan ja yhteisön toimintaan osallistuminen nähtiin vieraana yrityksessä, vaikka heillä on muun muassa hyvin luontevaa ja pitkäaikaista oppilaitosyhteistyötä. Oppilaitosyhteistyön muotoja ovat olleet työharjoittelupaikkojen tarjoaminen, tuotannon kehittämistyö projekteissa, mentorointitoiminta yrittäjäyyskoulutuksissa ja työvoiman hankintaan liittyvät yhteisprojektit ammattikorkeakoulun kanssa.

Sidosryhmien tunnistamisessa päädyttiin kirjaamaan keskeisiksi sidosryhmiksi asiakkaat, henkilöstö, viranomaiset, toimittajat, yhteistyöyritykset ja muut verkostot (lähinnä yksityishenkilöitä). Sidosryhmäkeskustelu oli syvälinen, ja ryhmittely aiheutti jonkin verran haasteita. Työntekijöiden näkökulmaa peilattiin keväällä 2013 tehtyyn avoimeen henkilöstökyselyyn, jossa työntekijät saivat vapaamuotoisesti tuoda esille työyhteisön johtamiseen ja käytänteisiin liittyviä näkemyksiään. Lisäksi asiaa käsiteltiin yrityksen työnjohtajien kanssa sekä koko

henkilöstön kanssa viikkopalavereissa. Muiden sidosryhmien odotuksia määriteltiin yrittäjien aiempaan tietoon perustuen. Koska yrittäjiä oli kaksi, käsityksiä pystyttiin pohtimaan, mutta yleisesti suosittelin yrittäjille yhteiskuntavastuun teemojen käsittelyä asiakas- ja sidosryhmätapaamisissa. Muutaman asiakkaan näkemyksiä saatiin asiakaskäyntien yhteydessä poimittua mukaan tähän arviointiin.

Havainnot kirjattiin yritykseen käyttöön jäävään muistioon, jonka keskeisenä antina pidettiin ”sekalaisten ajatusten ja tuntumien selkeytymistä” prosessin aikana. Keskeisinä asiakkaiden näkökohtina ja odotuksina korostuivat ympäristövastuullinen toiminta, oikeudenmukainen kilpailu, tuotteiden luvattu laatu ja rehellisyyteen perustuva viestintä. Henkilöstön tärkeimpinä mielipiteinä kirjattiin organisaation reilu ja tasa-arvoinen johtaminen, oikeudenmukaiset ja tasapuoliset henkilöstöhallinnon käytännöt sekä työssäjaksamisen tukeminen ja hyvä työympäristö. Viranomaisten vaatimuksista tärkeimmäksi todettiin lain vaatimusten noudattaminen ja oikeudenmukainen henkilöstöhallinto. Toimittajien ja yhteistyöyritysten arvioitiin odottavan vastuullisuutta henkilöstöstä, ympäristöstä ja eettistä sitoutumista yhteistyöhön. Yksi tärkeä sidosryhmä yritykselle ovat lähinnä yksityishenkilöistä koostuvat kumppanit. Tällaisia tahoja ovat käytetyt liiketoiminnan mentorit, kumppaneina toimivat elinkeinoharjoittajat ja yksittäiset myyntihenkilöt. Näiden tahojen yhteiskuntavastuuseen kohdistuvat odotukset arvioitiin pääasiassa tuotteiden laaduksi ja turvallisuudeksi sekä innovatiivisuudeksi. Lisäksi tämä heterogeeninen sidosryhmäjoukko arvostaa luottamuksellisuutta. Yhteenvedon jälkeen yrittäjät tunnistivat jopa mahdollisia uusia palveluja, joita sidosryhmät saattaisivat heiltä odottaa. Tässä käsittelyvaiheessa myös havaittiin, että yhteiskuntavastuun osa-alueet alkoivat jo tuntua tutuilta ja helpommin sovellettavilta kuin ensimmäisessä vaiheessa (nykytila-arvio). Tarkemmat yhteenvetotiedot jätetään julkaisematta tässä työssä yrittäjien pyynnöstä.

Kehitystoimenpiteitä pohdittiin prosessin aikana, mutta lopullisesti ne jäivät yrityksen harkintaan. Potentiaalisiksi toimenpiteiksi tunnistettiin esimerkiksi terveyden ja työturvallisuuteen liittyviä lisäpanostuksia, osaamisen kehittäminen usealla tasolla henkilöstön keskuudessa esimerkiksi suomenkielen koulutus ulkomaalaistaustaisille henkilöille ja yhteisön toimintaan osallistumisen vahvistaminen. Kaikki edellä mainitut toimenpiteet arvioitiin vaikutuksiltaan merkittäviksi, resurssitarpeiltaan realistisiksi ja näkyvyyden kannalta hyödyllisiksi.

Julkista raportointia ja standardin hyödyntämistä viestinnässä ei tehty case-tutkimuksen yhteydessä, mutta yrittäjille annettiin tutkittavaksi perustiedot raportoinnista ja GRI-ohjeista sekä esimerkkiraportteja. Samoin käytiin läpi ISO 26 000 -standardin hyödyntäminen viestinnässä, vaikka kyse ei olekaan sertifioitavasta järjestelmästä. Yrittäjien kiinnostus heräsi hieman muitakin hallintajärjestelmiä kohtaan. Tämän case-tarkastelun perusteella voidaan arvioida yhteiskuntavastuu asioiden hallinnan olevan helposti integroitavissa esimerkiksi laatu- ja ympäristöjärjestelmän rakentamistyöhön.

6 Tutkimustulokset

6.1 Lainsäädännön ja ISO 26 000 -standardin vertailun yhteenveto

ISO 26 000 -standardin ja Suomen lainsäädännön välisen tarkastelun keskeisenä havaintona voidaan todeta, että lainsäädännön vaatimukset suhteessa standardin ohjeisiin ovat yksityiskohtaisemmat ja tarkemmat. Täyttämällä Suomen lainsäädännön vaatimukset organisaatio vastaa hyvin standardin edellyttämään toiminnan perustamiseen ohjeisiin ja menettelysääntöihin. Yhteiskuntavastuun periaatteet vastuunalaisuus, avoimuus, eettinen toiminta sekä sidosryhmien intressien, oikeusjärjestyksen, kansainvälisten toimintasääntöjen ja ihmisoikeuksien kunnioittaminen ovat yhteneväiset Suomen lainsäädännön tavoitteiden kanssa. Selkeästi todettavissa on kuitenkin, että vapaaehtoisuuteen perustuvalla standardilla, jonka valvonta perustuu omatoimisuuteen, ei voida korvata lainsäädännön ohjausta.

Suomen lainsäädännön yhteiskuntavastuun ydinaiheita koskevat määräykset ovat osin tiukempia kuin standardin ohjeet edellyttävät. Joissain asioissa organisaation on mahdollista helpostikin ylittää lainsäädännön vaatimukset. Standardin mukaan organisaation hallintatapa ja ihmisoikeudet vaativat yritykseltä panostusta, jotta yhteiskuntavastuuasiat näkyvät osana toiminnan suunnittelua, päämäärien asettamista ja toteutustoimenpiteitä sekä seurantaa. Ihmisoikeuksien osalta voi huomiota kiinnittää esimerkiksi oman organisaation henkilöstöjakaumiin sekä maahanmuuttajataustaisten ja vajaakuntoisten tasapuolisen kohtelun arviointiin. Myös syrjinnän vastaisuuden esille tuominen organisaatiossa on keino parantaa omaa vastuullisuuttaan.

Työelämän käytäntöjen ja kuluttaja-asioiden hallintaan ohjaavat yhteneväisillä tavoitteilla sekä Suomen lainsäädäntö että standardin ohjeet. Lainsäädäntö on näiden aiheiden osalta melko yksityiskohtainen ja tarkka ja todennäköisesti sekä työmarkkinajärjestöt että kuluttajat seuraavat sen toteutumista. Työelämän käytännöissä on kuitenkin edelleen jatkuvaa kehittämistä, jolla työssäjaksamista ja työhyvinvointia voidaan lisätä organisaation toimintaympäristöstä riippumatta. Kansainväliset toimintaketjut tuovat paineita kuluttaja-asioiden hallintaan. Laiminlyöntejä tuoteturvallisuudessa ilmenee toistuvasti. Lehdistöseurannan perusteella tuotteita joudutaan vetämään pois markkinoilta turvallisuusriskien vuoksi. Kiristynvä kilpailu asiakkaista saattaa ohjata organisaatioita aggressiiviseen markkinointiin, jossa esimerkiksi todenmukainen viestintä saattaa vaarantua.

Oikeudenmukaisten toimintatapojen ja yhteisön toimintaan osallistumisen aihealueiden ohjeet ovat suuntaa-antavat. Lainsäädäntö ei aseta näihin muutamia poikkeuksia lukuun otta-

matta tiukkoja vaatimuksia. Poikkeuksen tekevät korruption vastaiset ohjeet, tervettä kilpailua edistävä lainsäädäntö ja verolait. Näitä ydinaiheita leimaavat vapaaehtoinen ja organisaatiosta riippuvainen osallistuminen ja vaikuttaminen. Yhteiskuntavastuullisuuden periaatteet, jotka ovat yhteneväiset lakien kanssa, kuitenkin ohjaavat myös tällaista vapaaehtoisuuteen perustuvaa osallistumista ja kehittämistä.

Case-tutkimuksen yhteydessä yrittäjät arvioivat suomalaisen lainsäädännön olevan melko raskasta pk-yritykselle. Lainsäädäntötyön valmistelun seurantaan ei jää aikaa, mutta yrittäjät toivoivat, että yrittäjä- ja työnantajajärjestöt vaikuttaisivat valtionhallintoon lainsäädäntöä uudistettaessa tai kehitettäessä. Lisäksi todettiin, että yrittäjälle merkittävää apua lainsäädännön uudistumisen seurannassa antavat oma tilitoimisto ja yhteistyöoppilaitokset. Mahdollinen pakollinen raportointi nähtiin suurena kuormittavana tekijänä.

Ristiriitoja standardin ohjeiden ja Suomen lainsäädännön välillä ei löydy. Ristiriitojen puuttuminen ei ole kuitenkaan yllättävä havainto, koska standardi on luonteelta ohje, ja sen keskeiset vaatimuksiksi luokiteltavat ohjeet perustuvat laajalti kansainvälisesti hyväksytyihin ILO:n ja YK:n sopimuksiin. Toisaalta standardin ja lainsäädännön tarkastelusta ei nouse myöskään Suomen lakia kehittäviä ehdotuksia. Standardi toimii lainsäädännön rinnalla tukien sen vaatimuksia laajemmilla yhteiskuntavastuun kehittämisohjeilla.

6.2 Case-tutkimuksen tulokset ISO 26 000 -standardin soveltamisesta

ISO 26 000 -standardia kannattaa käyttää, kun organisaatio haluaa määritellä yhteisen kielen yhteiskuntavastuutyölle ja haluaa mahdollistaa ulkopuolisten ymmärtämisen omasta vastuullisuustoiminnastaan. Standardin kansainvälisyys mahdollistaa vastuullisuustyön kommunikoinnin helpommin myös kansainvälisissä toimintaympäristöissä.

Case-tutkimuksen perusteella ISO 26 000 -standardi soveltuu myös pk-yritysten käyttöön, mutta yhteiskuntavastuun käytännön toimenpiteiden tunnistamiseksi kannattaa hyödyntää työkaluina käsikirjoja tai verkosta löytyviä taulukkotyökaluja. Yhteiskuntavastuun lainsäädännön vaatimukset ylittäviltä osin koettiin hieman vaikeina. Sen sijaan lainsäädäntö tuntui antavan toimivan perustan vastuullisuusasioille. Lisäksi yhteiskuntavastuun sisäistäminen ja aito toiminta sen periaatteiden mukaan yrityksessä vaatii sitouttavan ja vuorovaikutuksellisen prosessin. Epäilystä yhteiskuntavastuustandardin soveltamista kohtaan herätti Suomen lainsäädännön runsaus, jonka koettiin jo ohjaavan vastuullisen toiminnan periaatteiden mukaiseen tekemiseen.

Kokonaisuudessaan prosessi arvioitiin yrittäjien puolelta helpoksi, mutta ei kuitenkaan täysin itse toteutettavaksi. Ulkopuolisen ohjaus, kannustus ja tuki koettiin tarpeelliseksi. Yhteiskun-

tavastuuajattelun soveltaminen näin formaattisesti pienehköön pk-yritykseen koettiin hieman teennäisenä. Monet osa-alueiden sisällöistä tuntuivat vierailta ja kaukaisilta pääasiassa kotimaisten asiakkaiden kanssa toimivasta yrityksestä. Keskustelun lomassa päästiin kuitenkin syventymään esimerkiksi siihen, miten ihmisoikeudet vaikuttavat työpaikalla. Yrittäjät totesivat hallinnollisen taakan olevan niin suuri pienille yrityksille Suomessa, että vapaaehtoiselle kehittämiselle operatiivisen toiminnan kiireessä ei jää resursseja. Lisäksi lainsäädännön to-dettiin uudistuvan niin nopeasti, että jo voimassaolevan lainsäädännön seuranta on vaativaa. Ennakointi ja etukäteisseuranta koettiin erittäin vaikeaksi. Yhteiskuntavastuun teemat tunnis-tettiin yleisesti tärkeiksi ja tulevaisuudessa niiden arveltiin tulevan yhä tärkeämmiksi. Rapo-rtointi nähtiin tarpeellisenä markkinointitoimenpiteenä, mutta vaativana toteuttaa. Case-tutkimuksen jälkeen yritys jäi pohtimaan, olisiko sertifioitavissa oleva johtamisjärjestelmä vahvistettuna yhteiskuntavastuullisuuden oleellisilla kohdilla hyödyllisempi resurssikohdistus.

Case-tutkimus osoittautui erittäin mielenkiintoiseksi ja riittävän haastavaksi toteuttaa. Tutkimuksen aikana yhteiskuntavastuu avautui konkreettisemmin. Erityisen onnistunutta oli yrit-täjien avoin innostus lähteä mukaan tutkimukseen ja löydetyin muokattavissa olevan työkalun käyttökelpoisuus pk-yrityksessä. Hieman epäkonkreettinen ja moniulotteinen yhteiskuntavas-tuu yksinkertaistui työkalujen avulla selkeästi keskusteltavaksi kokonaisuudeksi. Työkalutau-lukot eivät kuitenkaan heikentäneet keskustelun laatua tai syvällisyyttä. Sitoutuakseen aidosti yhteiskuntavastuuseen tulisi yrittäjän kuitenkin itse perehtyä aiheeseen ja sisäistää se sekä rohkaistua vuorovaikutteiseen keskusteluun kaikkien sidosryhmien kanssa. Case-tutkimuksen antia voidaan arvioida hyväksi. ISO 26 000 -standardi etenkin saatavilla olevien työkalutaulu-koiden avulla soveltuu pk-yritykselle yhteiskuntavastuun ohjeeksi ja kehittyvän toimintamallin ohjaajaksi.

7 Yhteenveto

Opinnäytetyön tavoitteena oli tarkastella yhteiskuntavastuun sosiaalista ulottuvuutta säätele-vää keskeistä lainsäädäntöä Suomessa ja verrata sitä yhteiskuntavastuustandardin ISO 26 000 -ohjeisiin sekä testata empiirisesti yhdessä pk-yrityksessä standardin käytettävyyttä. Lähde-teoksina käytettiin kirjallisuutta yhteiskuntavastuusta, oikeudellisia lähteitä ja verkkojul-kaisuja (artikkelit, tutkimukset, valtion hallinnon julkaisut). Tutkimusmenetelmänä case-tapauksessa käytettiin syvähaastattelua ja ryhmätyöskentelyä, jotka osoittautuivat tehok-kaaksi ja luontevaksi tiedonhankintamenetelmäksi. Opinnäytetyön keskeisimmän havainnon voi tiivistää sovittamalla yhteen oikeuspoliittisen lähestymistavan ja haastattelututkimuksen tuloksen, jonka mukaan ISO 26 000 -standardin tavoitteet ja ohjaus ovat yhdenmukaisia Suo-men lainsäädännön kanssa, ja standardi soveltuu käytettäväksi pk-yrityksen yhteiskuntavas-tuutyössä.

Yhden yrityksen case-tutkimuksesta ei voi tehdä yleistettäviä johtopäätöksiä, mutta tuloksia on tarkasteltu peilaten niitä aiempaan kokemukseeni. Viime vuosina olen työskennellyt pk-yritysten parissa ja keskustellut neuvontahenkisesti noin 300 yrittäjän kanssa heidän kehittämistarpeistaan. Tämän kokemuksen perusteella ja case-tutkimuksen havaintojen pohjalta olen esittänyt yleisinä havaintoina joitain asioita.

Käytännön työ osoitti, että sen lainsäädännön määrä on suuri, jolla yhteiskuntavastuun piirissä olevia asioita Suomessa säädellään. Huomattava määrä aikaa kului lainsäädännön ja hallitusten esitysten sekä muun oikeudellisen aineiston ennakoivaan lukemiseen. Myös yhteiskuntavastuusta on kirjoitettu paljon viime vuosina. Tuoreita kirjallisia teoksia oli helposti saatavilla. Case-tutkimuksen aikana muokattiin uusi työväline yhteiskuntavastuustandardin soveltamiseksi. Työkalu perustui Ecologian käsikirjaan ja yhteiskuntavastuustandardin itsearviointin työkirjaan.

Opinnäytetyön ensimmäisen vaiheen, viitekehyksen ja lainsäädäntövertailun, kirjoittamisen voidaan todeta olleen perusedellytys case-tutkimuksen sujuvan läpimenon kannalta. Viitekehyksen yhteydessä tehty kirjallisuuteen perustunut työ antoi pohjan, jonka avulla yhteiskuntavastuuta pystyttiin käsittelemään yritysympäristössä riittävän tietoperusteisesti, mutta kuitenkin konkreettisesti muodossa. Lisäksi työn aikana järjestettiin Laurean johtamissymposiumin yhteydessä yhteiskuntavastuun työpaja. Tämän tilaisuuden valmistelu ja alustusaineistoksi luotu PowerPoint-esitys toimivat tukiaineistona case-yrityksen kanssa työskenneltäessä.

Yhteiskuntavastuullisuus on johtamisen ajankohtainen teema, jonka uskotaan ajan kuluessa sulautuvan ensin osaksi strategista johtamista ja sitten arkipäiväistyvän normaalitoiminnaksi. Vielä toistaiseksi yhteiskuntavastuu nähdään enemmän irrallisena johtamisen osana. Sen sisältöjen voidaan kuitenkin odottaa kehittyvän, osittain käytännön kokemusten kautta ja osittain kriittisen keskustelun pohjalta. Kritiikkiä esitetään useasta näkökulmasta: yhteiskuntavastuu on vain imagosyistä toteutettavaa, vapaaehtoinen vastuu ei ole kenenkään vastuu ja yritystoiminnan vastuulla on vain voiton maksimointi. Lisäksi hyvinvoinnin käsitettä haastetaan huomioimaan myös henkinen ja luonnon hyvinvointi pelkän taloudellisen ja materiaalsen mitaroinin sijaan. Markkinataloudessa toimiessamme kuluttajien vaatimusten tulisi ohjata yritysten kehitystä. Loppujen lopuksi yhteiskuntavastuun uskottavuutta ja kehittymistä voidaan kuitenkin mitata vain sillä, kuinka hyvin organisaatioiden sanat ja teot vastaavat toisiaan.

8 Johtopäätökset

Yhteiskuntavastuun merkityksen uskotaan kasvavan. Ajureina toimivat globaalit haasteet, kuten ympäristön tila ja niukentuvat resurssit, ilmaston lämpeneminen ja katastrofit, rahoitus-

kriisit ja taloudellisen hyvinvoinnin epätasainen jakautuminen maailmassa. Ajurit näyttävät pysyvän median toimesta näkyvissä jatkuvasti.

Lainsäädännön runsaus aiheuttaa jonkinlaisen inflaation yhteiskuntavastuulle Suomessa, koska asiat on jo joka tapauksessa hoidettava. Kehityskaarta ajatellen herää kysymys, kuinka paljon pk-yritys aidosti pystyisi alkutoimenpiteiden ja ensimmäisten kehitysaskelten jälkeen parantamaan jatkuvasti toimintaansa. Toisaalta yhteiskuntavastuun käsittelyn ja tavoitteiden voi odottaa uudistuvan edelleen tulevaisuudessa.

Standardin soveltamisen aikana havaittiin, että osa sisällöistä on melko etäisiä Suomessa toimivalle pk-yritykselle. Osittain tätä selittää standardin valmistelutyö, johon kehitysmaat otettiin mukaan. Niiden näkökulma korostuu esimerkiksi kuluttaja-asioissa, jotka ovat ilman standardiakin hyvin säädeltyjä Suomessa. Samaan havaintoketjuun liittyi lievä epäily standardin tarpeellisuudesta pk-sektorilla, koska Suomen lainsäädäntö ohjaa jo keskeisten osalueiden hallintaan vastuullisesti. Lisäksi Suomen lait koettiin työläiksi hallita, eli hallinnollisen taakan todettiin tältä osin olevan jo raskas. Yrittäjien kanssa keskusteltaessa nousi esiin myös pieni pelko siitä, että hyvät käytännöt otetaan mukaan lainsäädäntöön, jolloin niistä tulee pakko.

Suomalaisessa kontekstissa lainsäädäntömme antaa hyvän perustan yhteiskuntavastuutyölle, jota ISO 26 000 -standardin ohjeet täydentävät. Standardi soveltuu myös pk-yrityksen käyttöön ja sen integroiminen muihin johtamisjärjestelmiin olisi järkevästi toteutettavissa. Jatko-tutkimuksena olisi hyödyllistä tarkastella yhteiskuntavastuuasioiden mukanaoloa jo nykyisin sertifioinnin mahdollistavissa johtamisjärjestelmissä sekä edelleen kehittää integroituja järjestelmiä hyödynnettäväksi strategisella tasolla.

Lähteet

Harmaala, M-M., Jallinoja N. 2012. Yritysvastuu ja menestyvä liiketoiminta. Helsinki: Sanoma Pro Oy.

Juholin E. 2004. Cosmopolis -Yhteiskuntavastuusta yrityskansalaisuuteen. Keuruu: Otavan Kirjapaino Oy.

Joutsenvirta, M., Halme, M., Jalas, M. & Mäkinen, J. (toim.) 2011. Vastuullinen liiketoiminta kansainvälisessä maailmassa. Helsinki: Gaudeamus.

Joutsenvirta, M., Järvensivu, T. & Järvensivu, P. 2011. Hyvinvointia lisäävä liiketoiminta kasvuttomassa yhteiskunnassa. Teoksessa Joutsenvirta, M., Halme, M., Jalas, M. & Mäkinen, J. (toim.) Vastuullinen liiketoiminta kansainvälisessä maailmassa. Helsinki: Gaudeamus, 343-348.

Jussila M. 2010. Yhteiskuntavastuu. Nyt. Vantaa: Hansaprint Oy.

Juutinen S. & Steiner M-L. 2010. Strateginen yritysvastuu. Juva: WS Bookwell Oy.

Ketola T. 2005. Vastuullinen liiketoiminta -Sanoista teoiksi. Helsinki: Edita Prima Oy.

Laitinen I. 2012. Moraalinen logo -organisaatioiden arvovallankumous. Helsinki: Talentum.

Lehtipuu P. & Monni S. 2007. Synergia -Vastuullisen yritystoiminnan menestysmalli. Jyväskylä: Gummerrus Kirjapaino Oy.

Tuominen K. 2010. Yhteiskuntavastuuopas ISO 26 000. Turku: TS-Tulostus.

Sähköiset lähteet

CSR -kompassi. 2013. Viitattu 2.9.2013.
<http://www.csr-kompassi.fi/>

Danish Institute for Human Rights. 2013. Human rights compliance assessment. Viitattu 2.8.2013.
<https://hrca2.humanrightsbusiness.org/>

Ecologia. 2011. Handbook for Implementers of ISO 26 000, Global Guidance Standard on Social Responsibility. Viitattu 2.8.2013.
<http://www.ecologia.org/isosr/ISO26000Handbook.pdf>

Global Reporting Initiative (GRI). 2013. Viitattu 17.7.2013.
<https://www.globalreporting.org/languages/Finnish/Pages/default.aspx>

Hietala H. 2009. Pk-yritykset vastuullisina kansalaisina. Viitattu 3.7.2013.
http://www.yrittajat.fi/File/825f739e-00c6-4556-b438-4eaaa69f7818/pk_yhteiskuntavastuu2009.pdf

International Organization for Standardization (ISO). 2009. ISO 26 000 -Guidance on social responsibility (Final draft). Viitattu 14.8.2013.
https://docs.google.com/open?id=0BwU82A_-zhEFVThoRWtyLTJrOWM

International Organization for Standardization (ISO). 2011. ISO 26 000 -standardi. Viitattu 14.10.2013.
http://www.iso.org/iso/sr_schematic-overview.pdf

Elinkeinoelämän keskusliitto. 2006. Vastuullinen yritystoiminta - käytäntöjä suomalaisissa yrityksissä. Viitattu 2.10.2013.

http://www.ek.fi/ek/fi/tutkimukset_julkaisut/arkisto/2006/Vastuullinen_yritystoim.pdf

Euroopan komissio (KOM). 2011. Komission tiedonanto Euroopan parlamentille, neuvostolle, euroopan talous- ja sosiaalikomitealle sekä alueiden komitealle. Yritysten yhteiskuntavastuuta koskeva uudistettu EU:n strategia vuosiksi 2011-2014. Viitattu 3.7.2013.

<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2011:0681:FIN:FI:PDF>

Euroopan oikeudellinen verkosto. 2004. Viitattu 22.10.2013.

http://ec.europa.eu/civiljustice/legal_order/legal_order_fin_fi.htm

Euroopan unioni (EU). 2012. Sinun Eurooppasi. Viitattu 23.10.2013

http://europa.eu/youreurope/business/staff/employment/index_fi.htm#finland_fi_staff_welfare

FIBS Yritysvastuuverkosto. 2013 a. Viitattu 23.10.2013.

http://www.fibsry.fi/fi/ uutishuone#/blog_posts/csr-on-mennyttae-maailmaa-18298?utm_source=rss

FIBS Yritysvastuuverkosto. 2013 b. Viitattu 23.10.2013.

http://www.fibsry.fi/fi/ uutishuone#/blog_posts/yritysten-vastuullisuus-vaikeina-aikoina-20760?utm_source=rss

Maailma.net. 2013. Viitattu 23.10.2013.

http://maailma.net/artikkelit/yritysvastuun_edistaminen_kompastelee_suomessa

Moilanen L. & Haapanen A. 2006. Yhteiskuntavastuun sosiaalinen ulottuvuus. Työpoliittinen tutkimus. Viitattu 18.7.2013.

http://www.mol.fi/mol/fi/99_pdf/fi/06_tyoministerio/06_julkaisut/06_tutkimus/tpt299.pdf

Suomen Standardisoimisliitto SFS ry (SFS). 2012. Viitattu 2.8.2013.

http://www.sfs.fi/ajankohtaista/uutiset/yhteiskuntavastuuopas_iso_26000_nyt.1379.news

Suomen Yrittäjät ry (SY). 2013. Viitattu 29.8.2013.

<http://www.yrittajat.fi/fi-FI/suomenyrittajat/yritysjyys Suomessa/>

Yleisradio. 5.10.2013. Viitattu 19.11.2013.

http://yle.fi/uutiset/asiantuntija_suomessa_on_yli_600_orjaa/6866794

Tapanainen M. 2010. Yritysten yhteiskuntavastuu -Eettisyyttä, bisnestä vai sinipesua? Finn-Watch. Viitattu 14.10.2013.

<http://www.kepa.fi/tiedostot/tapanainen-yritysten-yhteiskuntavastuu.pdf>

Tilastokeskus. 2011. Lehdistötiedote. Viitattu 4.7.2013.

http://www.stat.fi/artikkelit/2011/art_2011-02-15_001.html

Työelämä 2020 -hanke. 2013. Viitattu 16.10.2013.

<http://www.tyoelama2020.fi/>

Työ- ja elinkeinoministeriö (TEM). 2008. Vastuullisuudesta kilpailuetua pk-yrityksille - Kehittämisstrategia vuosille 2008 - 2011. Viitattu 3.8.2013.

http://www.tem.fi/files/19782/TEM_pk_vastuullisuusstrategia.pdf

Työ- ja elinkeinoministeriö (TEM). 2013 a. Yhteiskuntavastuun kansainvälinen viitekehys. Viitattu 3.8.2013.

http://www.tem.fi/yritykset/yhteiskuntavastuu/yhteiskuntavastuun_kansainvalinen_viitekehys

Työ- ja elinkeinoministeriö (TEM). 2013 b. Yhteiskunta- ja yritys vastuun neuvottelukunta. Viitattu 22.10.2013.

<http://www.tem.fi/?s=3234>

United Nations Economic Commission for Europe (UNECE). 2004. Sustainable development. Viitattu 19.11.2013.

http://www.unece.org/oes/nutshell/2004-2005/focus_sustainable_development.html

Yhdistyneet kansakunnat (YK). 2013. Ihmisoikeuksien yleismaailmallinen julistus. Viitattu 8.9.2013. <http://www.yk.fi/node/5>

Yhdistyneet kansakunnat. 2013. Global Compact-viitekehys. Viitattu 2.9.2013.

<http://www.unglobalcompact.org/>

Virallislähteet

HE 109/2005 Hallituksen esitys Eduskunnalle uudeksi osakeyhtiölainsäädännöksi.

KHO 2009:83 T 2389.

VN 14.4.2011a Valtioneuvoston periaatepäätös yhteiskunta- ja yritys vastuusta.

VN 22.6.2011b Hallitusohjelma.

Kuvat

Kuva 1: Kansallisen lainsäädännön ja ISO 26 000 -standardin suhde yhteiskuntavastuun ohjaamisessa.....	13
Kuva 2: Mitä yritysvastuu on?	16
Kuva 3: Kestävän kehityksen ja yritysvastuun kolme ulottuvuutta	20
Kuva 4: Yrityksen sosiaalinen vastuu	22
Kuva 5: ISO 26 000 -standardin yleiskatsausta kuvaava kaavio	27
Kuva 6: Yhteiskuntavastuun hallinnointijärjestelmän seitsemän ydinaihetta	29
Kuva 7: Yritysvastuun hyödyt	32

Taulukot

Taulukko 1: Lainsäädännön ja ISO 26 000 -standardin vertailu organisaation hallintatavasta

Taulukko 2: Lainsäädännön ja ISO 26 000 -standardin vertailu ihmisoikeuksista

Taulukko 3: Lainsäädännön ja ISO 26 000 -standardin vertailu työelämän käytännöistä

Taulukko 4: Lainsäädännön ja ISO 26 000 -standardin vertailu oikeuden mukaisista toimintatavoista

Taulukko 5: Lainsäädännön ja ISO 26 000 -standardin vertailu kuluttaja-asioista

Taulukko 6: Lainsäädännön ja ISO 26 000 -standardin vertailu yhteisön toimintaan osallistumisesta ja yhteisön kehittämisestä

Liitteet

Liite 1. Kartoitustyökalut (Ekologia Handbook)	61
--	----

Liite 1. Kartoitustyökalut (Ekologia Handbook)

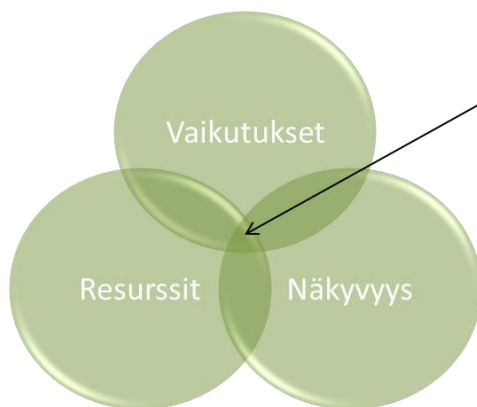
NYKYTILA
Perustiedot yrityksestä ja liiketoiminnasta
Yritysidea, tuotteet, työntekijät, sijainti
Sidosryhmät
toimittajat, asiakkaat, viranomaiset yms.
Yhteiskuntavastuu näkökohdat
Mitä vastuullinen yritystoiminta teille tarkoittaa?
Vastaako oma toimintanne mielikuvaanne vastuullisuudesta?
Miten?
Jos ei, miksi?

ARVIOINTI OSA-ALUEITTAIN			
Ydinaihe	Tärkeä	Ei tärkeä	Nykyisin jo toimenpiteitä
Organisaation hallintotapa			
Ihmisoikeudet			
Työelämän käytännöt			
Ympäristö			
Oikeudenmukaiset toimintatavat			
Kuluttaja-asiat			
Yhteisön toimintaan osallistuminen			
Nykytoimenpiteet			
Organisaation hallintatapa			
Ihmisoikeudet			
Henkilöstöhallinnon käytännöt			
Ympäristöjohtaminen			
Oikeudenmukaiset toimintatavat			
Kuluttaja-asiat			
Yhteisön kehittäminen			

SIDOSRYHMÄNÄKÖKULMAT

Ydinaihe	Sidosryhmät	Työntekijät	Asiakkaat	Omistajat, sijoittajat	Viran- omaiset	Toimittajat		
Organisaation hallintatapa								
Ihmisoikeudet								
Henkilöstöhallinnon käytännöt								
Ympäristöjohtaminen								
Oikeudenmukaiset toimintatavat								
Kuluttaja-asiat								
Yhteisön kehittäminen								

KEHITYSTOIMENPITEET

Ensimmäiset parannuskohteet
(1-2) kannattaa valita
keskiöstä, jossa resurssit,
vaikutukset ja näkyvyys
kohtaavat optimaalisesti

Toimepide	Aikataulu	Vastuu
1.		
2.		
3.		